

Bryssel, 23. syyskuuta 2026
(OR. en)

13300/26

COPEN 337
JAI 1163
FREMP 291

SAATE

Lähettiläjä:	Euroopan komission pääsihteeri, allekirjoittajana johtaja Martine DEPREZ
Saapunut:	23. syyskuuta 2026
Vastaanottaja:	Thérèse BLANCHET, Euroopan unionin neuvoston pääsihteeri
Kom:n asiak. nro:	COM(2026) 497 final
Asia:	KOMISSIO KERTOMUS EUROOPAN PARLAMENTILLE JA NEUVOSTOLLE tutkintavankeudessa olevien epäiltyjen ja syytettyjen henkilöiden prosessuaalisista oikeuksista ja aineellisista vankeusolosuhteista 8 päivänä joulukuuta 2022 annetun komission suosituksen (EU) 2023/681 täytäntöönpanosta

Valtuuskunnille toimitetaan oheisena asiakirja COM(2026) 497 final.

Liite: COM(2026) 497 final

EUROOPAN
KOMISSIO

Bryssel 23.9.2026
COM(2026) 497 final

KOMISSION KERTOMUS EUROOPAN PARLAMENTILLE JA NEUVOSTOLLE

tutkintavankeudessa olevien epäiltyjen ja syytettyjen henkilöiden prosessuaalisista oikeuksista ja aineellisista vankeusolosuhteista 8 päivänä joulukuuta 2022 annetun komission suosituksen (EU) 2023/681 täytäntöönpanosta

Johdanto

Komissio antoi 8. joulukuuta 2022 komission suosituksen (EU) 2023/681 tutkintavankeudessa olevien epäiltyjen ja syytettyjen henkilöiden prosessuaalisista oikeuksista ja aineellisista vankeusolosuhteista¹, jäljempänä 'tutkintavankeussuositus'. Tutkintavankeussuositus on ensimmäinen EU:n säädös, jossa vahvistetaan tutkintavankeutta ja aineellisia vankeusolosuhteita koskevat vaatimukset.

Tutkintavankeussuosituksen 87 kohdassa säädetään, että jäsenvaltioiden olisi ilmoitettava komissiolle suosituksen johdosta toteuttamistaan toimista 18 kuukauden kuluessa suosituksen antamisesta. Komission olisi näiden tietojen perusteella seurattava ja arvioitava jäsenvaltioiden toteuttamia toimenpiteitä ja toimitettava Euroopan parlamentille ja neuvostolle kertomus 24 kuukauden kuluessa suosituksen hyväksymisestä.

Tutkintavankeussuosituksessa korostetaan, että tutkintavankeuden on oltava viimeinen keino, jota käytetään vain silloin, kun se on ehdottoman välttämätöntä eikä sopivaa vaihtoehtoa ole käytettävissä. Samalla vankeusolosuhteiden on täytettävä vähimmäisvaatimukset, jotta turvataan ihmisarvon kunnioittaminen ja varmistetaan perusoikeusvelvoitteiden noudattaminen. Nämä periaatteet ovat jo itsessään olennaisen tärkeitä, ja lisäksi ne muodostavat keskinäisen luottamuksen perustan, joka on EU:n oikeudellisen yhteistyön sujuvuuden kannalta olennaisen tärkeä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä todetaan, että tutkintavankeutta on pidettävä poikkeuksellisenä toimenpiteenä ja että ilman vapaudenmenetystä toteutettavia valvontatoimia on hyödynnettävä mahdollisimman laajasti. Liian pitkä tutkintavankeus vaikuttaa yksilöön haitallisesti, ja joidenkin jäsenvaltioiden tyypillisesti pitkät tutkintavankeusajat voivat heikentää keskinäistä luottamusta.

Eurooppalaisesta valvontamääräyksestä tehdyn puitepäättöksen 2009/829/YOS perusteella tutkintavankeuden käyttöä EU:ssa voitaisiin vähentää, mutta päätöksen soveltaminen jäsenvaltioissa on edelleen hyvin harvinaista.

Kun aineelliset vankeusolosuhteet alittavat sovitut vaatimukset, vaikutukset ulottuvat yksittäistapausta laajemmalle. Huonot majoitusolot, tilanahtaus, terveydenhuollon puutteellinen saatavuus ja haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien riittämättömät suojatoimet herättävät vakavaa huolta Euroopan unionin perusoikeuskirjan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamisen kannalta.

Nämä puutteet vaikuttavat suoraan eurooppalaisen pidätysmääräyksen toimintaan, koska täytäntöönpanosta vastaavien oikeusviranomaisten on kieltäydyttävä luovuttamasta etsittyä henkilöä, jos tämä on todellisessa vaarassa joutua epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kohteeksi. Tuomioistuimet ovat viime vuosina tutkineet yhä enemmän vankeusolosuhteita pidätysmääräyksen antaneissa jäsenvaltioissa, mikä on johtanut viivästyksiin, lisätodistevaatimuksiin ja joissakin tapauksissa kieltäytymiseen eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanosta.

¹ Komission suositus (EU) 2023/681, annettu 8 päivänä joulukuuta 2022, tutkintavankeudessa olevien epäiltyjen ja syytettyjen henkilöiden prosessuaalisista oikeuksista ja aineellisista vankeusolosuhteista (C/2022/8987) (EUVL L 86, 24.3.2023, s. 44).

Eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä saatavilla olevat tilastot² osoittavat, että jäsenvaltiot ovat vuodesta 2016 lähtien kieltäytyneet pidätysmääräyksen täytäntöönpanosta tai viivyttäneet täytäntöönpanoa lähes 586 tapauksessa sillä perusteella, että tilanteeseen on liittynyt todellinen riski perusoikeuksien rikkomisesta ja aineelliset vankeusolosuhteet ovat olleet riittämättömät.

Lisäksi on yleistynyt käytäntö, jossa pidätysmääräyksen antaneilta oikeusviranomaisilta vaaditaan takeita.

Tämä osoittaa, että vankeusolosuhteita koskevat vaatimukset ovat keskeisessä asemassa keskinäisen luottamuksen säilyttämisessä.³ Vastavuoroisen tunnustamisen periaate on sidoksissa oletamaan, että kaikki jäsenvaltiot takaavat yhtäläisen ja asianmukaisen oikeuksien suojan tason. Kun tätä oletamaa heikentää näyttö vapaudenmenetyksen systemisistä puutteista, eurooppalaisen pidätysmääräyksen mekanismin tehokkuus ja uskottavuus vaarantuvat. Tämä murentaa oikeusviranomaisten luottamusta, vaikuttaa yhteistyöhön rajatylittävissä rikosasioissa ja aiheuttaa tuomioistuimille lisärasitetta vaatimusten noudattamisen tapauskohtaisessa arvioinnissa.

Tältä osin osallistujien mielipiteet jakautuivat rikosoikeuden tulevaisuutta käsittelevän korkean tason foorumin vuonna 2025 pidetyissä kokouksissa, joissa käsiteltiin mahdollisia tutkintavankeutta ja aineellisia vankeusolosuhteita koskevia EU:n sääntöjä. Toiset korostivat, että vankeutta koskevia asioita olisi käsiteltävä kansallisella tasolla, koska ne kuuluvat kansallisen menettelyllisen itsemääräämisoikeuden piiriin, kun taas toiset vaativat EU:n tason toimia sitovien suojeluvaatimusten laatimiseksi. Ensin mainitut ilmaisivat suhtautuvansa avoimesti ei-sitovien oikeudellisten toimenpiteiden, kuten hankkeiden rahoittamisen, edistämiseen ja korostivat, että on keskityttävä tutkintavankeussuosituksen täytäntöönpanoon. Jälkimmäiset painottivat, että vankeusolosuhteita koskevien jäsenvaltioiden vaatimusten puutteista ja nykyisten ennaltaehkäisymekanismien riittämättömyydestä on vahvaa näyttöä Euroopan neuvoston tasolla.

² <https://commission.europa.eu/publications/replies-questionnaire-quantitative-information-practical-operation-european-arrest-warrant>.

³ Unionin tuomioistuimen tuomiot asioissa Aranyosi ja Căldăraru (yhdistetyt asiat C-404/15 ja C-659/15 PPU), ML (C-220/18 PPU), Dorobantu (C-128/18) ja Breian (C-318/24) ovat osoittaneet, miten aineelliset olosuhteet voivat vaikuttaa keskinäiseen luottamukseen käytännössä.

Menetelmät

Tässä täytäntöönpanokertomuksessa tarkastellaan sitä, miten tutkintavankeudessa olevien prosessuaalisia oikeuksia ja aineellisia vankeusolosuhteita koskevia EU:n vaatimuksia sovelletaan 27 jäsenvaltiossa. Kertomuksessa pyritään antamaan vertaileva yleiskatsaus nykyisistä oikeudellisista kehyksistä ja käytännöistä ja erityisesti keskeisistä yhtenevistä ja eroavista osa-alueista sekä täytäntöönpanon puutteista.

Jäsenvaltiot ilmoittivat komissiolle tämän suosituksen johdosta toteuttamistaan toimista 24 kuukauden kuluessa suosituksen antamisesta. Vuonna 2024 laadittiin sitä varten kyselylomakkeet yhteistyössä vankilahenkilöstön, tuomareiden ja syyttäjien sekä Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean (CPT) ja EU:n perusoikeusviraston (FRA) edustajien kanssa.

Aineellisten vankeusolosuhteiden osalta kyselylomakkeessa keskitytään pääasiassa tutkintavankeussuosituksessa vahvistettujen vaatimusten käytännön täytäntöönpanoon. Tietoja näille aineellisille vankeusolosuhteille asetettuja vaatimuksia koskevan lainsäädännön täytäntöönpanosta kussakin jäsenvaltiossa on jo perusoikeusviraston vankeustietokannassa, joka on laadittu komission pyynnöstä ja joka on julkisesti saatavilla verkko-osoitteessa <https://fra.europa.eu/en/databases/criminal-detention/>.

Kyselylomakkeen tarkoituksena oli myös hankkia tietoa siitä, miten jäsenvaltiot ovat panneet täytäntöön tutkintavankeudessa olevien prosessuaaliset oikeudet ja soveltaneet tutkintavankeutta käytännössä.

Kyselylomakkeet toimitettiin EUSurvey-järjestelmän avulla 24. heinäkuuta 2024. Komissio sai kaikkien jäsenvaltioiden vastaukset kesäkuuhun 2025 mennessä.

Kaikkien jäsenvaltioiden vankeinhoitoviranomaiset osallistuivat kyselyyn, mutta kaikki eivät vastanneet kaikkiin kysymyksiin. Lisäksi tiedonkeruuta tukevat tietojärjestelmät vaihtelevat suuresti. Jotkin jäsenvaltiot pitävät yllä kehittyneitä, keskitettyjä tietokantoja, joissa seurataan käyttöastetta, häiriötilanteita, yksinäisyysrangaistuksia, valituksia, henkilöstön määrää ja ohjelmiin osallistumista. Toiset ovat riippuvaisia hajautetusta tai manuaalisesta tietojen kirjaamisesta, mikä rajoittaa kykyä koostaa tietoja tai seurata kehityssuuntauksia.

Arvioidessaan tietoja komissio havaitsi, että jotkin jäsenvaltiot olivat toimittaneet puutteellisia tietoja, kun taas toisten jäsenvaltioiden toimittamat tiedot olivat hyvin yksityiskohtaisia. Eri jäsenvaltioiden komissiolle toimittamien tietojen määrä ja laatu vaihtelivat huomattavasti. Siksi on vaarana, että yksittäisten jäsenvaltioiden tutkintavankeustilanteesta tehdään vääristyneitä johtopäätöksiä tai annetaan harhaanjohtava kuva.

Näin ollen komissio julkaisee ensimmäisessä vaiheessa tämän kertomuksen, jossa annetaan yleiskatsaus eri puolilla EU:ta vallitsevaan tutkintavankeudessa olevien prosessuaalisia oikeuksia ja aineellisia vankeusolosuhteita koskevaan tilanteeseen.

Toisessa vaiheessa komissio laatii aineellisia vankeusolosuhteita koskevat maakohtaiset tietosivut tiiviissä yhteistyössä Euroopan neuvoston kanssa käynnissä olevan EU:n ja Euroopan neuvoston yhteisen hankkeen⁴ puitteissa. Tietosivuja voitaisiin hyödyntää myös

⁴ <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum>.

helppokäyttöisenä välineenä, joka tarjoaisi selkeän yleiskuvan tutkintavankeustilanteesta kussakin jäsenvaltiossa, myös eurooppalaisen pidätysmääräyksen mukaisten arviointien yhteydessä.

Tämän kertomuksen tuoma lisäarvo on tietojen antaminen siitä, miten tutkintavankeussuositusta sovelletaan eri puolilla EU:ta. Analyysin tarkoituksena on arvioida suosituksen noudattamista jäsenvaltioissa ja tunnistaa systemiset puutteet, jotka vaativat enemmän lähentymistä. Kertomuksen päätelmissä kuvataan puutteiden lisäksi esimerkkejä hyvistä käytännöistä.

TUTKINTAVANKEUDESSA OLEVIENT EPÄILTYJEN JA SYYTETTYJEN PROSESSUAALISIA OIKEUKSIA KOSKEVAT VÄHIMMÄISVAATIMUKSET

1. Tutkintavankeus viimeisenä keinona ja vaihtoehdot vapaudenmenetykselle

(14) Jäsenvaltioiden olisi määrättävä henkilö tutkintavankeuteen vain silloin, kun se on ehdottoman välttämätöntä, ja viimeisenä keinona ottaen asianmukaisesti huomioon kuhunkin yksittäiseen tapaukseen liittyvät erityisolosuhteet. Sen sijaan jäsenvaltioiden olisi mahdollisuuksien mukaan sovellettava vaihtoehtoisia toimenpiteitä.

(15) Jäsenvaltioiden olisi noudatettava vapauttamista puoltavaa olettaa. Niiden olisi edellytettävä, että toimivaltaisilla kansallisilla viranomaisilla on todistustaakka osoittaa tutkintavankeuden välttämättömyys.

(16) Tutkintavankeuden epäasianmukaisen käytön välttämiseksi jäsenvaltioiden olisi asetettava saataville mahdollisimman laaja valikoima vaihtoehtoisia toimenpiteitä, kuten toimenpiteet, joista säädetään neuvoston puitepäätöksessä 2009/829/YOS, joka koskee vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamista valvontatoimia koskeviin päätöksiin tutkintavankeuden vaihtoehtona.

(17) Tällaisiin toimenpiteisiin voisivat kuulua esimerkiksi seuraavat: a) sitoumus ilmoittautua henkilökohtaisesti oikeusviranomaiselle säännöllisesti tai vaadittaessa, olla häiritsemättä oikeudenkäyttöä ja olla harjoittamatta tiettyä toimintaa, mukaan lukien tiettyyn ammattiin tai työhön liittyvä toiminta, b) vaatimus ilmoittaa itsestään oikeusviranomaiselle, poliisille tai muulle viranomaiselle päivittäin tai säännöllisesti, c) vaatimus suostua oikeusviranomaisen nimittämän viraston valvonnan alaiseksi, d) vaatimus suostua sähköisen valvonnan alaiseksi, e) vaatimus pysyä tietyssä osoitteessa, mahdollisesti myös vaatimus pysyä tietyssä osoitteessa tiettyinä aikoina, f) vaatimus olla poistumatta tietyistä paikoista tai tietyiltä alueilta tai olla menemättä tiettyihin paikkoihin tai tietyille alueille ilman lupaa, g) vaatimus olla tapaamatta tiettyjä henkilöitä ilman lupaa, h) vaatimus luovuttaa passi tai muut henkilöllisyystodistukset sekä i) vaatimus antaa tai taata rahallinen tai muu vakuus oikeudenkäyntiin asti.

(18) Jäsenvaltioiden olisi lisäksi edellytettävä, että silloin kun vapauttamisen ehtona on rahallinen vakuus, sen suuruus on oikeasuhteinen epäillyn tai syytetyin varallisuuteen nähden.

Useimmat oikeudelliset kehykset sallivat tarvittaessa vapaudenmenetyksen ennen tuomiota, jos se on oikeasuhteinen eikä vankeutta voida korvata vähemmän yksityisyyteen puuttuvalla toimenpiteellä. Joissakin jäsenvaltioissa tämä vaatimus mainitaan nimenomaisesti lainsäädännössä. Joissakin se pannaan täytäntöön soveltamalla vakiintunutta, johdonmukaista oikeuskäytäntöä. Silloin kun periaatetta ei ole nimenomaisesti kodifioitu, tuomioistuimet soveltavat kuitenkin suhteellisuusarviointeja, millä tosiasiallisesti rajoitetaan vankeus poikkeustapauksiin. Mikään jäsenvaltio ei anna automaattisesti valtuuksia tutkintavankeuteen minkään rikosluokan tai epäiltyjen ryhmän osalta. Muutamassa harvassa järjestelmässä vakavat

rikokset voivat johtaa kumottavissa oleviin vankeutta puoltaviin olettimiin, mutta tuomareiden on edelleen sovellettava yksilöllistä arviointia, joka perustuu tarpeellisuuteen ja oikeasuhteisuuteen.

Kaikissa jäsenvaltioissa vangitsemismääräyksen antaminen on oikeusviranomaisten vastuulla, ja niiden on annettava perusteltu päätös, jossa täsmennetään, miksi asetettuja tavoitteita ei voida saavuttaa vaihtoehtoisilla toimenpiteillä.

Kaikissa jäsenvaltioissa on vaihtoehtoja tutkintavankeudelle, mutta niiden rakenne ja saatavuus vaihtelevat. Yhteisiä toimenpiteitä ovat velvoitteet ilmoittautua viranomaisille, yhteydenpitoa tai liikkumista koskevat rajoitukset, asuinpaikkaa koskevat vaatimukset, matkustuskiellot, matkustusasiakirjojen luovuttaminen, takuut sekä erilaiset sähköisen valvonnan tai valvotun vapauden muodot. Joissakin järjestelmissä on avoin luettelo vaihtoehtoista, joiden avulla tuomioistuimet voivat räätälöidä ehtoja syytetyn henkilökohtaisten olosuhteiden mukaan. Toisissa järjestelmissä on suppeampia luetteloita, mutta ne soveltavat silti vaihtoehtoja tapauskohtaisesti, erityisesti silloin, kun riskejä voidaan lieventää riittävästi ilman vapauden menettämistä.

Useimmissa jäsenvaltioissa on käytettävissä sähköinen valvonta, vaikkakin sen käyttö on epätasaista teknisten rajoitusten, henkilöstörajoitusten ja erilaisten vaatimusten, kuten vakaiden asuinolojen, vuoksi. Joissakin jäsenvaltioissa käytetään laajasti sähköistä valvontaa, kun taas toisissa se on varattu tuomion jälkeisiin tilanteisiin tai sitä sovelletaan hyvin harvoin. Takuita käytetään edelleen kaikissa jäsenvaltioissa, mutta ne ovat erimuotoisia. Joissakin jäsenvaltioissa takuut palvelevat lähinnä sitä tarkoitusta, että syytetty saapuu tuomioistuimeen tai noudattaa ehdonalaista vapauttamista koskevia sääntöjä. Toisissa jäsenvaltioissa ne ovat keskeinen osa vapauttamismenettelyä ja kuuluvat perustuslain suojan piiriin. Vaihtelua on muun muassa siinä, onko tuomioistuinten tarjottava takuita omasta aloitteestaan, miten tuomioistuimet päättävät, onko takuusumma oikeassa suhteessa epäillyn taloudellisiin varoihin, ja voiko epäilty maksaa takuut erissä. Monet jäsenvaltiot käyttävät takuita harvoin ja suosivat niiden sijaan ilmoittautumisvelvoitteita tai liikkumisrajoituksia.

Myös vaihtoehtojen valvontamekanismit ovat erilaisia. Rikosseuraamuslaitoksilla on monissa jäsenvaltioissa keskeinen rooli. Ne toteuttavat seuranta- ja vaatimustenmukaisuuden tarkastuksia ja laativat ennen tuomiota annettavia raportteja, jotka auttavat tuomioistuinta määrittämään asianmukaiset ehdot. Joissakin järjestelmissä käytetään tällaisia raportteja vain monimutkaisissa tapauksissa tai silloin, kun harkitaan sähköistä valvontaa. Yleisiä esteitä vaihtoehtojen soveltamiselle esitutkintavaiheessa ovat epävakaat asuinolot, rajalliset sosiaaliset siteet tai perhesiteet, riittämättömät valvontaresurssit ja henkilöstöpulasta johtuvat hallinnolliset viivästykset.

Eurooppalaisen valvontamääräyksen (puitepätös 2009/829/YOS) tarkoituksena on helpottaa esitutkintavaihtoehtojen rajatylittävää tunnustamista, mutta sitä hyödynnetään edelleen harvoin. Vaikka lähes kaikki jäsenvaltiot ovat saattaneet tämän välineen osaksi kansallista lainsäädäntöään, sitä sovelletaan edelleen käytännössä vähän, koska se on hallinnollisesti monimutkainen, se tunnetaan huonosti alan toimijoiden piirissä ja sen täytäntöönpanokelpoisuus epäilyttää.

Haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin ei yleensä sovelleta erillisiä oikeudellisia järjestelmiä, mutta tuomioistuinten on vankeudesta tai vaihtoehtoista päättäessään otettava huomioon yksilölliset olosuhteet, kuten mahdollinen vammaisuus, ikä, raskaus, sairaus tai sosiaalinen syrjäytyminen. Joissakin jäsenvaltioissa on nimenomaisia säännöksiä, joilla

edistetään muiden kuin vapaudenmenetystä koskevien toimenpiteiden käyttöä haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä koskevissa tapauksissa.

Yleiset kehityssuuntaukset

Kaiken kaikkiaan jäsenvaltioissa voidaan laajasti tarkastellen havaita kolmenlaisia järjestelmiä:

- järjestelmät, joissa yhdistyvät vahvat oikeudelliset takeet, tutkintavankeuden vaihtoehtojen säännöllinen käyttö ja hyvin kehittyneet valvontarakenteet
- järjestelmät, joiden oikeudelliset kehykset ovat yksityiskohtaiset mutta täytäntöönpano on resurssirajoitusten tai teknisten rajoitusten vuoksi epäjohtonmukaista
- järjestelmät, joissa kyllä on käytössä vaihtoehtoja tutkintavankeudelle, mutta niitä sovelletaan harvoin ja oikeudellinen harkintavalta johtaa usein tutkintavankeuden liialliseen käyttöön.

Useimpien jäsenvaltioiden lainsäädäntöön tai oikeuskäytäntöön sisältyy periaate, jonka mukaan vankeus on viimeinen keino ja sille on tarjolla vaihtoehtoja, kuten ilmoittautumisvelvollisuus, takuut, sähköinen valvonta tai liikkumisrajoitukset. Näiden toimenpiteiden soveltaminen käytännössä esitutkintavaiheessa vaihtelee kuitenkin paljon, ja joissakin tapauksissa sitä haittaavat tekniset rajoitukset ja luottamuksen tai resurssien puute. Myös eurooppalaista valvontamääräystä käytetään vähän. Jotkin jäsenvaltiot soveltavat edelleen tiettyihin rikoksiin pakollista tutkintavankeutta, vaikka tämä onkin harvinaista.

2. Perusteltu epäily ja tutkintavankeuden perusteet

(19) Jäsenvaltioiden olisi määrättävä henkilö tutkintavankeuteen ainoastaan silloin, kun huolellisen tapauskohtaisen arvion perusteella on kohtuullinen syy epäillä, että epäilty on syyllistynyt asianomaiseen rikokseen, ja jäsenvaltioiden olisi rajoitettava tutkintavankeuden oikeudelliset perusteet seuraaviin: a) pakenemisen vaara, b) rikoksen uusimisen vaara, c) vaara, että epäilty tai syytetty häiritsee oikeudenkäyttöä, tai d) vaara yleiseen järjestykseen kohdistuvasta uhasta.

(20) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että vaaran arviointi perustuu aina tapauskohtaisiin olosuhteisiin mutta että samalla otetaan huomioon erityisesti a) väitetyn rikoksen luonne ja vakavuus, b) mahdollisesta tuomiosta todennäköisesti määrättävä seuraamus, c) epäillyn ikä, terveydentila, luonnekuva, aiemmat tuomiot sekä henkilökohtainen ja sosiaalinen tilanne ja erityisesti hänen siteensä yhteisöön sekä d) epäillyn käytös, erityisesti se, miten hän on täyttänyt hänelle aiemmissa rikosoikeudellisissa menettelyissä mahdollisesti määrätty velvoitteet. Se, että epäilty ei ole sen valtion kansalainen tai hänellä ei ole muita siteitä valtioon, jossa rikoksen oletetaan tapahtuneen, ei itsessään ole riittävä peruste todeta, että on olemassa pakenemisen vaara.

(21) Jäsenvaltioita kehoitetaan määräämään tutkintavankeutta vain rikoksista, joista määrätään vähintään vuoden pituinen vapausrangaistus.

Tutkintavankeus edellyttää kaikissa jäsenvaltioissa kahden kumulatiivisen näkökohdan täyttymistä: riittävän tasoista epäilyä rikoksen tekemisestä sekä erityisiä lakisääteisiä perusteita, jotka osoittavat, että vangitseminen on tarpeen. Vaikka termit vaihtelevat eri jäsenvaltioissa ”perustellusta epäilystä” ”vakavaan osoitukseen syyllisyydestä” tai ”perusteltuun syyhyn”, taustalla olevat näyttövaatimukset ovat samankaltaiset. Epäilyn on siis perustuttava objektiiviseen näyttöön, joka ylittää pelkän spekulaation mutta ei saavuta tuomion edellyttämää todistustasoa.

Näyttökynnys, jota tuomioistuinten on sovellettava, on poliisin esittämän yksinkertaisen epäilyn ja oikeudenkäynnissä sovellettavien vaatimusten välissä. Oikeusviranomaisten on oltava vakuuttuneita siitä, että on olemassa konkreettisia, todennettavissa olevia viitteitä, jotka yhdistävät syytetyn väitettyyn rikolliseen toimintaan. Jotkin jäsenvaltiot soveltavat suhteellisen korkeaa näyttökynnystä, joka edellyttää selviä tosiseikkoja. Toiset turvautuvat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaiseen sisäiseen tuomioon. Tietyissä järjestelmissä vankeutta ei voida määrätä ennen virallisten syytteiden nostamista, kun taas toisissa sallitaan lyhyt tutkintavankeus, jos epäily on tarkoitus virallistaa välittömästi.

Myös rangaistuksen vähimmäisrajat vaihtelevat. Jotkin jäsenvaltiot rajoittavat tutkintavankeuden rikoksiin, joista rangaistaan määritellyn tason ylittävillä rangaistuksilla, kun taas toiset jäsenvaltiot eivät määrää lakisääteistä minimiä vaan soveltavat käytännössä edelleen suhteellisuusperiaatteita.

Hyväksytyt vangitsemisperusteet ovat hyvin yhdenmukaisia. Kaikki järjestelmät mahdollistavat vankeuden, joka perustuu pakenemisen vaaraan, tutkintaan puuttumisen vaaraan ja rikoksen uusimisen vaaraan. Joissakin se voi perustua myös yleiseen järjestykseen tai

turvallisuuteen kohdistuvaan uhkaan. Tuomioistuimet arvioivat vaaraa arvioimalla kokonaisvaltaisesti syytetyn henkilökohtaisia olosuhteita, kuten asuinoloja, työllistymistä, sosiaalisia siteitä, kansalaisuutta, aiempaa käyttäytymistä ja rikoksen vakavuutta. Pysyvän asunnon puuttumista pidetään laajalti raskauttavana tekijänä, vaikkakin jäsenvaltiot eroavat toisistaan siinä, miten EU:n rajatylittävää oleskeluoikeutta arvioidaan. Jotkin jäsenvaltiot hyväksyvät EU:n laajuiset siteet vaaraa lieventäväksi seikaksi keskinäisen luottamuksen periaatteiden mukaisesti.

Vaarat arvioidaan joka tapauksessa yksilöllisesti. Tuomarit tutkivat rikoksen vakavuutta, mahdollista tuomiota sekä epäillyn yhteisösiteitä, rikosrekisteriä ja käyttäytymistä tutkinnan aikana. Yksikään jäsenvaltio ei toistaiseksi käytä vaarojen arvioinnissa automatisoituja tai algoritmisia välineitä. Päätökset ovat edelleen täysin tuomioistuimen tekemiä ja harkinnanvaraisia.

Terveystila, ikä ja mahdollinen vammaisuus vaikuttavat yleensä arvioihin siitä, onko tutkintavankeus tarpeen. Joillakin lainkäyttöalueilla sallitaan vapauttaminen tai kotiaresti lääketieteellisistä tai humanitaarisista syistä, kun taas toisilla tarjotaan jo esitutkintavaiheessa hoitovaihtoehtoja henkilöille, joilla on päihderiippuvuus tai mielenterveyteen liittyviä tarpeita. Kaikissa jäsenvaltioissa tämä ei kuitenkaan ole mahdollista syyttömyysolettaman vuoksi. Haavoittuvuuteen liittyvät näkökohdat voivat tietyissä tapauksissa oikeuttaa yksityisyyteen vähemmän puuttuvien toimenpiteiden käyttöön tai estää vangitsemisen suoraan.

Yleiset kehityssuuntaukset

Tuomioistuimet soveltavat kaikissa jäsenvaltioissa näyttökynnysten ja vaaraperusteisten perustelujen yhdistelmää määrittäessään, onko tutkintavankeus perusteltua. Tutkintavankeuden määräämisen kynnys, esimerkiksi ”perusteltu epäily” tai ”vakava osoitus syyllisyydestä”, määritellään kuitenkin eri jäsenvaltioissa eri tavoin. Oikeudellinen harkintavalta on keskeistä kaikissa jäsenvaltioissa, eikä missään järjestelmässä käytetä automatisoituja välineitä. Haavoittuvuusnäkökohdat otetaan huomioon monissa jäsenvaltioissa.

3. Tutkintavankeuspäätösten perusteleminen

(22) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että oikeusviranomaisten päätökset, joissa määrätään tutkintavankeutta tai jatketaan sitä tai määrätään vaihtoehtoisia toimenpiteitä, ovat aina asianmukaisesti perusteltuja ja oikeutettuja ja että niissä viitataan vapaudenmenetyksen perusteena oleviin, epäiltyyn tai syytettyyn liittyviin erityisiin olosuhteisiin. Asianomaiselle henkilölle olisi toimitettava jäljennös päätöksestä, ja päätöksessä olisi myös esitettävä syyt sille, miksi vaihtoehtoja tutkintavankeudelle ei pidetä kyseisessä tapauksessa asianmukaisina.

Oikeudelliset perustelut ovat keskeinen suojakeino, jolla varmistetaan avoimuus, oikeudenmukaisuus ja laillisuus tutkintavankeuden määräämisessä ja jatkamisessa. Kaikissa jäsenvaltioissa vaaditaan tuomioistuinta antamaan perustellut päätökset, joissa esitetään

yksityiskohtaisesti vankeutta koskevat tosiseikat ja oikeudelliset perusteet, selitetään, miksi vaihtoehdot eivät ole asianmukaisia, sekä osoitetaan, että vankeuden jatkaminen on edelleen välttämätöntä ja oikeasuhteista.

Vangitsemismääräyksessä on yksilöitävä syytetty, täsmennettävä väitetyt rikokset, mainittava asiaa koskevat säännökset sekä esitettävä vangitsemisen perusteet ja tosiseikat, jotka tukevat sekä epäilyjä että vangitsemisen välttämättömyyttä.

Monet jäsenvaltiot asettavat kirjallisten päätösten antamiselle tiukat määräajat, jotka vaihtelevat välittömästä päätöksestä 24 tai 48 tunnin kuluessa annettavaan päätökseen. Perustelut on muutoksenhaun vuoksi annettava kirjallisina, ja jos niitä ei anneta, määräys yleensä mitätöidään.

Tuomioistuinten odotetaan esittävän yksilölliset perustelut kaavamaisen tai vakiosanamuodon sijasta, vaikka sellaistakin sanamuotoa käytetään edelleen joissakin jäsenvaltioissa. Oikeusviranomaisten on tutkittava henkilökohtaiset olosuhteet ja osoitettava, miksi vangitseminen on kyseisessä tapauksessa välttämätöntä. Useissa jäsenvaltioissa on virallistettu suhteellisuusarvioinnit, jotka edellyttävät nimenomaan yleisen edun ja henkilökohtaisen vapauden välistä tasapainottamista. Joissakin järjestelmissä vastaavien velvoitteiden asettaminen perustuu oikeuskäytäntöön.

Kaikissa jäsenvaltioissa tuomioistuinten on perusteltava tutkintavankeuden vaihtoehtojen hylkääminen ennen vankeuden määräämistä. Yleisiä syitä ovat rikoksen vakavuus, aiempi ehtojen noudattamatta jättäminen, vakinaisen asuinpaikan puuttuminen tai suuri rikoksen uusimisriski. Jäsenvaltioissa, joissa on vähemmän muodollisia vaatimuksia, tuomioistuimet voivat yhä käsitellä vaihtoehtoja implisiittisesti.

Päätökset on annettava viipymättä tiedoksi syytetylle, ja tarvittaessa niistä on toimitettava käännös. Joissakin jäsenvaltioissa päätökset annetaan suullisina ja niistä laaditaan kirjalliset kopiot, joissakin taas toimitetaan välittömästi kirjalliset asiakirjat.

Yleiset kehityssuuntaukset

Useimmissa jäsenvaltioissa vaaditaan tuomareita antamaan yksilölliset, perustellut päätökset tutkintavankeutta määrätessään, mutta perustelut voivat olla erimuotoisia. Joissakin jäsenvaltioissa sen sijaan käytetään vakiosanamuotoja tai -malleja. Useimmissa jäsenvaltioissa myös asetetaan kirjallisten päätösten tekemiselle tiukat määräajat. Kaikissa jäsenvaltioissa on käytännössä velvoite harkita ja hylätä vaihtoehtoja, vaikka se ei aina olisikaan niin virallinen.

4. Tutkintavankeuden säännöllinen uudelleenarviointi

(23) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että oikeusviranomainen arvioi säännöllisesti uudelleen, ovatko perusteet epäillyn tai syytetyn tutkintavankeudelle edelleen olemassa. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että heti kun perusteet epäillyn tai syytetyn vapaudenmenetykselle lakkaavat olemasta, hänet vapautetaan ilman aiheetonta viivytystä.

(24) Jäsenvaltioiden olisi mahdollistettava tutkintavankeuspäätösten säännöllisen uudelleenarvioinnin vireillepano vastaajan pyynnöstä tai – viran puolesta – oikeusviranomaisen pyynnöstä.

(25) Jäsenvaltioiden olisi periaatteessa rajoitettava uudelleenarviointien välinen aika enintään yhteen kuukauteen, lukuun ottamatta tapauksia, joissa epäillyllä tai syytetyllä on oikeus milloin tahansa esittää vapauttamishakemus ja saada päätös tästä hakemuksesta ilman aiheetonta viivytystä.

Oikeusviranomaisen tekemä tutkintavankeuden säännöllinen uudelleenarviointi on perustavanlaatuinen suojakeino kaikissa jäsenvaltioissa, ja sillä varmistetaan, että vapaudenmenetys on perusteltua koko menettelyn ajan. Kaikilla jäsenvaltioilla on mekanismeja vankeuden uudelleenarviointiin, mutta sen rakenne, toistuvuus ja menettelyjen yksityiskohdat vaihtelevat huomattavasti. Uudelleenarviointeja voidaan tehdä määrätyin lakisääteisillä väliajoin, keskeisissä menettelyvaiheissa tai puolustajan tai syyttäjän pyynnöstä.

Jäsenvaltioissa, joissa uudelleenarvioinnit tehdään määrätyin väliajoin, tuomioistuimet arvioivat vankeutta uudelleen muutaman viikon tai kuukauden välein. Näillä tiheillä, aikataulun mukaisilla uudelleenarvioinneilla varmistetaan, että tuomarit arvioivat, ovatko vankeuden perusteet edelleen voimassa, ovatko epäilyt edelleen riittävän perusteltuja ja voiko tutkintavankeuden korvata jollakin vaihtoehdolla. Toisissa järjestelmissä uudelleenarviointi yhdistetään menettelyvaiheisiin, kuten tutkintavaiheiden päättymiseen tai asian siirtämiseen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kolmas ryhmä tukeutuu ensisijaisesti puolustuksen käynnistämiin uudelleenarviointeihin, mutta tuomioistuimilla on edelleen valtuudet arvioida vankeutta uudelleen omasta aloitteestaan.

Syytetty ja puolustaja saavat tyypillisesti osallistua uudelleenarviointimenettelyihin. Monet jäsenvaltiot vaativat suullisen käsittelyn, jossa syytetty saatetaan tuomarin tutkittavaksi, kun taas toiset jäsenvaltiot sallivat rutiininomaisia uudelleenarviointeja koskevat kirjalliset menettelyt. Suullisiin käsittelyihin osallistuu yleensä syyttäjä, ja niissä voidaan esittää puolustuksen vastine, todisteet ja vapauttamista koskevat pyynnot. Tulkkauksen ja käännöksen saa yleensä tarvittaessa.

Monissa jäsenvaltioissa vankeutta uudelleen arvioivien tuomareiden on arvioitava uudelleen epäilyn perustana olevia todisteita, riskitekijöiden merkityksellisyyttä ja vahvuutta sekä tutkintavankeuden jatkamisen oikeasuhteisuutta ottaen huomioon kulunut aika. Tuomioistuinten on yleensä myös harkittava, oikeuttaako tapauksen kehitys – kuten pakoriskin pieneneminen, tutkintatoimien loppuun saattaminen tai henkilökohtaisen tilanteen paraneminen – korvaamaan tutkintavankeuden vähemmän yksityisyyteen puuttuvilla vaihtoehdoilla toimenpiteillä. Jotkin jäsenvaltiot vaativat, että olosuhteiden muutoksia analysoidaan nimenomaisesti jokaisen uudelleenarvioinnin yhteydessä.

Uudelleenarviointipäätösten oikea-aikainen ilmoittaminen on tavanomainen käytäntö kaikissa jäsenvaltioissa. Ilmoitukset annetaan yleensä kirjallisesti syytetylle, puolustusasianajajalle ja asianomaisille viranomaisille. Joissakin jäsenvaltioissa automatisoidut tai keskitetyt viestintäjärjestelmät helpottavat päätösten ja käsittelypäivien nopeaa välittämistä.

Vankeusajan pidentyessä oikeudellinen valvonta tehostuu monissa järjestelmissä. Ylemmät tuomioistuimet voivat joutua arvioimaan uudelleen pitkittynyttä vankeutta, tai käytössä voi olla erityisiä valvontamenettelyjä, joita sovelletaan tiettyjen määräaikojen kuluttua.

Yleiset kehityssuuntaukset

Useimmissa jäsenvaltioissa tutkintavankeuden uudelleenarviointi on tehtävä säännöllisesti, usein määrätyin väliajoin. Uudelleenarviointien ajoitus, tiheys ja perusteellisuus vaihtelevat kuitenkin huomattavasti. Monissa jäsenvaltioissa uudelleenarvioinnit tehdään kirjallisella menettelyllä.

5. Epäillyn tai syytetyn kuuleminen

(26) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että epäiltyä tai syytettyä kuullaan henkilökohtaisesti tai laillisen edustajan välityksellä kontradiktorisessa suullisessa kuulemisessa ennen kuin toimivaltainen oikeusviranomainen tekee päätöksen tutkintavankeudesta. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että päätös tutkintavankeudesta tehdään ilman aiheetonta viivytystä.

(27) Jäsenvaltioiden olisi huolehdittava, että epäillyn tai syytetyn oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa toteutuu. Jäsenvaltioiden olisi erityisesti varmistettava, että tapaukset, joissa henkilö on määrätty tutkintavankeuteen, käsitellään kiireellisinä ja asianmukaista huolellisuutta noudattaen.

Kaikissa jäsenvaltioissa taataan oikeus tulla kuulluksi ennen tutkintavankeuden määräämistä tai jatkamista koskevaa päätöstä. Kaikki jäsenvaltiot vaativat, että vapautensa menettäneiden henkilöiden asiat saatetaan viipymättä oikeusviranomaisen käsiteltäviksi ja että heille annetaan mahdollisuus esittää näkemyksensä henkilökohtaisesti tai puolustusasianajajan välityksellä.

Lakisääteinen määräaika vapautensa menettäneen henkilön asian saattamiselle tuomioistuimen käsiteltäväksi on yleensä tiukka, tyypillisesti 24–48 tuntia. Pieni osa jäsenvaltioista sallii poikkeustapauksissa enintään 72 tai 96 tunnin pituiset määräajat, mutta tällaiset pidennykset ovat edelleen harvinaisia. Käsittely on järjestettävä viipymättä, ja lakisääteisten määräaikojen ylittäminen johtaa usein automaattiseen vapauttamiseen.

Kaikissa jäsenvaltioissa vangitsemista koskevat käsittelyt ovat suullisia ja kontradiktorisia. Niihin osallistuu puolustusasianajaja ja tarvittaessa syyttäjä. Puolustusasianajajan käyttö on pääosin pakollista, eikä oikeudenkäyntiä voida jatkaa laillisesti ilman asianajajaa. Syytetyn ja hänen puolustajansa välisen viestinnän luottamuksellisuutta vaalitaan oikeudenmukaisen prosessin keskeisenä osana.

Syytetyn olisi oltava henkilökohtaisesti läsnä ensimmäisessä vangitsemista koskevassa käsittelyssä. Myöhemmät käsittelyt voidaan järjestää videoneuvotteluina, vaikkakin jäsenvaltioiden lainsäädännössä on eroja siinä, edellyttääkö tämä syytetyn suostumusta. Jotkut kieltävät etäosallistumisen ensimmäiseen käsittelyyn. Näin varmistetaan, että tuomarit voivat arvioida henkilöä suoraan ennen tutkintavankeuden määräämistä.

Asiaan liittyvään aineistoon tutustuminen on tosiasiallisen osallistumisen kannalta olennaisen tärkeää. Monissa järjestelmissä saa asiaankuuluviin todisteisiin tutustua heti, kun tutkintavankeutta on pyydetty, kun taas toisissa niihin tutustumiselle ennen käsittelyä on asetettu tiukat määräajat.

Käsittely dokumentoidaan virallisesti. Kirjallinen pöytäkirja vaaditaan kaikissa jäsenvaltioissa, ja audiovisuaalinen tallennus on yhä yleisempää. Käsittelyjen kesto vaihtelee. Joissakin jäsenvaltioissa pidetään lyhyitä, kohdennettuja käsittelyjä, jotka kestävät vain noin 15 minuuttia. Monimutkaisissa asioissa tai useita henkilöitä koskevissa menettelyissä käsittely voivat sen sijaan kestää huomattavasti pidempään, jopa useita tunteja. Useimmiten päätökset annetaan heti tai pian käsittelyn jälkeen.

Joissakin jäsenvaltioissa on käytössä hyvin jäsenneiltyjä, virallisia käsittelyjä, joihin liittyy ajoitusta, dokumentointia ja todistusoikeuksia koskevia yksityiskohtaisia oikeudellisia vaatimuksia. Toisissa jäsenvaltioissa lähestymistavat ovat joustavampia. Videoneuvottelukäytännöt vaihtelevat paljon, mikä kuvastaa eroja teknologisessa infrastruktuurissa, oikeuskulttuurissa ja näkemyksissä syytetyn fyysisen läsnäolon välttämättömyydestä.

Yleiset kehityssuuntaukset

Vertaileva analyysi osoittaa, että jäsenvaltiot varmistavat yleensä epäiltyjen oikeuden tulla kuulluksi ennen tutkintavankeutta koskevan päätöksen tekemistä, mutta oikeudessa tutustua asiakirja-aineistoon ja yhteydenpito-oikeuksissa puolustajan kanssa on eroja. Videoneuvottelukäytännöt vaihtelevat paljon eri jäsenvaltioissa.

6. Tehokkaat oikeussuojakeinot ja muutoksenhakuoikeus

(28) Jäsenvaltioiden olisi taattava, että vapautensa menettäneellä epäillyllä tai syytetyllä on mahdollisuus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa, joka on toimivaltainen tarkastelemaan hänen vapaudenmenetyksensä laillisuutta ja tarvittaessa määräämään hänet vapautettavaksi.

(29) Jäsenvaltioiden olisi taattava tutkintavankeuspäätöksen saaneille epäillyille ja syytetyille oikeus hakea muutosta tällaiseen päätökseen sekä kerrottava heille tästä oikeudesta päätöksen antamisen yhteydessä.

Mahdollisuus riitauttaa tutkintavankeus on perustavanlaatuinen suojatoimi, joka sisältyy kaikkiin kansallisiin järjestelmiin. Jäsenvaltiot tarjoavat useita keinoja vangitsemismääräysten riitauttamiseen ja varmistavat, että henkilöillä on tosiasiallinen oikeussuoja.

Käytettävissä on yleensä kolme pääasiallista oikeussuojakeinoa. Ensimmäinen on varsinaisin muutoksenhakekeinoin tapahtuva muutoksenhaku tutkintavankeuden määräämistä tai jatkamista koskevaan päätökseen. Ylemmät tuomioistuimet käsittelevät tavallisesti asian tällaisen muutoksenhakun jälkeen uudelleen ja päättävät siitä määrääjassa, jotta tutkintavankeutta ei jatkettaisi kohtuuttomasti. Toinen oikeussuojakeino ovat pyynnöt, jotka koskevat tutkintavankeudesta vapauttamista tai sen korvaamista vähemmän rajoittavilla toimenpiteillä. Ne voidaan yleensä esittää milloin tahansa menettelyn aikana. Kolmas oikeussuojakeino on *habeas corpus* -menettely, jossa tarkastellaan vapaudenmenetyksen laillisuutta. Sen avulla vapautensa menettänyt voi riitauttaa vapaudenmenetyksen laillisuuden.

Oikeudesta riitauttaa vapaudenmenetys on ilmoitettava syytetyille päätöksentekohetkellä. Kirjallisiin päätöksiin sisältyvät usein tarkat tiedot muutoksenhakuoikeuksista. Tulkkaus- ja käännöspalveluilla varmistetaan, että syytetyt ymmärtävät käytettävissään olevat oikeussuojakeinot kielimuurista riippumatta.

Muutoksenhaut eivät tyypillisesti keskeytä vangitsemismääräysten täytäntöönpanoa, mutta tuomioistuinten on päätettävä niistä nopeasti. Päätöksenteon määrääjat vaihtelevat eri jäsenvaltioissa 24 tunnista useisiin päiviin tai viikkoihin, tai määräaikoja ei ole välttämättä lainkaan. Jäsenvaltioissa, joissa ei ole lakisääteistä määräaikaa, tuomioistuimet asettavat etusijalle tutkintavankeutta koskevat muutoksenhaut, jotta estetään vankeuden perusteeton jatkuminen.

Uudelleenkäsittelystä vastaavat tuomioistuimet arvioivat sekä laillisuutta että oikeasuhteisuutta. Ne arvioivat, ovatko epäilyt ja riskiperusteet edelleen päteviä ja voisivatko tutkintavankeuden vaihtoehdot lieventää riskejä riittävästi. Jos tutkintavankeuden peruste raukeaa, tuomioistuimen on annettava määräys vangitun vapauttamisesta. Joissakin jäsenvaltioissa on käytössä nopeutettuja tuomioistuimessa tapahtuvia muutoksenhakumenettelyjä (kuten *référé-liberté*), jotka on tarkoitettu erityisesti kiireellisten tapausten käsittelyyn.

Harvat jäsenvaltiot tarjoavat erityisiä mekanismeja haavoittuvassa asemassa oleville vapautensa menettäneille, mutta myös tällaisissa tapauksissa sovelletaan yleisiä oikeudellisia uudelleenkäsittely- ja muutoksenhakumenettelyjä. Oikeusapua on laajasti saatavilla ja asianajajan käyttö on usein pakollista, mikä takaa oikeussuojakeinojen tosiasiallisen saatavuuden.

Yleiset kehityssuuntaukset

Kaikki jäsenvaltiot tunnustavat oikeuden hakea muutosta tutkintavankeutta koskeviin päätöksiin, mutta niiden määrääjat ja ilmoituskäytännöt poikkeavat toisistaan. Joissakin jäsenvaltioissa määräaika on vain 24 tuntia, mikä herättää huolta oikeussuojakeinojen tosiasiallisesta saatavuudesta.

7. Tutkintavankeuden kesto

(30) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että tutkintavankeuden kesto ei ylitä kyseisestä rikoksesta mahdollisesti määrättävää seuraamusta eikä ole suhteeton siihen nähden.

(31) Jäsenvaltioiden olisi myös varmistettava, että määrätyn tutkintavankeuden kesto ei ole ristiriidassa sen oikeuden kanssa, jonka mukaan vapautensa menettäneelle henkilölle on taattava oikeudenkäynti kohtuullisen ajan kuluessa.

(32) Jäsenvaltioiden olisi asetettava etusijalle tapaukset, joissa henkilö on määrätty tutkintavankeuteen.

Jäsenvaltioiden järjestelmissä tutkintavankeuden sallittua kestoa säännellään lakisääteisillä rajoituksilla ja jatkuvilla suhteellisuusarvioinneilla. Lähestymistavat ovat erilaisia, mutta kaikki jäsenvaltiot varmistavat, että tutkintavankeuden kesto ei voi olla rajoittamaton ja että tutkintavankeuden on päätyttävä silloin, kun se ei ole enää perusteltua eli kun tutkintavankeuden perusteet eivät enää päde.

Joissakin jäsenvaltioissa tutkintavankeudelle on asetettu ehdoton enimmäiskesto, joka vaihtelee rikoksen luonteen tai menettelyvaiheen mukaan. Enimmäiskesto voi vaihdella vähäisen rikoksen tapauksessa määrättävistä muutamasta kuukaudesta useisiin vuosiin silloin, kun on kyse poikkeuksellisen vakavasta rikoksesta. Kun määräajat päättyvät, vapauttaminen on pakollista, mutta tuomioistuimet voivat määrätä muita kuin vapaudenmenetystä koskevia vaihtoehtoisia toimenpiteitä, joilla varmistetaan menettelyllisten velvoitteiden noudattaminen.

Joissakin jäsenvaltioissa käytetään sekamalleja, joissa enimmäiskeston ohella sovelletaan tuomioistuimen harkintavaltaa pidentää vankeutta monimutkaisissa tapauksissa. Pidentäminen edellyttää yleensä tuomioistuimen lupaa, ja ylemmän oikeusasteen tuomioistuin saattaa valvoa sitä.

Kolmannessa jäsenvaltioiden ryhmässä ei ole käytössä kiinteitä lakisääteisiä enimmäiskestoja, vaan tutkintavankeuden oikeasuhteisuutta arvioidaan jatkuvasti, jolloin edellytyksenä on, että vankeus on tarpeen ja kohtuullista olosuhteiden ja kuluneen ajan perusteella.

Mekanismeja, joilla estetään määräaikojen rikkominen, ovat muun muassa sähköiset seurantajärjestelmät, syyttäjävalvonta ja automaattiset hälytykset, jotka ilmoittavat viranomaisille määräaikojen lähestymisestä. Tällaisilla järjestelmillä on tarkoitus ehkäistä vankeusaikojen ylittyminen.

Menettelyjen viivästyminen, joka voi pitkittää vankeutta, johtuu yleensä tapausten monimutkaisuudesta, useiden vastaajien osallisuudesta, rajatylittävistä tutkimuksista, asiantuntijatodisteisiin tukeutumisesta tai tuomioistuinten rajallisista resursseista. Useimmat jäsenvaltiot tunnustavat, että ensisijainen syy vankeuden pidentämiseen ei ole tutkintavankeuden tahallinen liiallinen käyttö vaan menettelyjen tehottomuus.

Monissa järjestelmissä voi saada korvauksen liian pitkästä tai laittomasta tutkintavankeudesta, mutta oikeus korvaukseen voi riippua asian lopputuloksesta tai tietyt oikeudelliset kriteerit ja korvaussäännöt voivat vaihdella. Joissakin jäsenvaltioissa korvaus edellyttää vapauttavaa

tuomiota, kun taas joissakin korvauksen voi saada, vaikka menettelyn tuloksena olisikin tuomio, kunhan tutkintavankeus on ollut perusteeton.

Yleiset kehityssuuntaukset

Useimmissa jäsenvaltioissa tutkintavankeudelle on säädetty enimmäiskesto, mutta se vaihtelee muutamasta päivästä useaan vuoteen. Vaikka määräaikoja olisikin, menettelyjen viivästyminen, tapausten monimutkaisuus ja tuomioistuinten ruuhkautuminen pitkittävät usein tutkintavankeutta.

8. Tutkintavankeusajan vähentäminen lopullisen rangaistuksen kestosta

(33) Jäsenvaltioiden olisi vähennettävä mahdollinen tuomiota edeltävä tutkintavankeusaika myöhemmin mahdollisesti määrätyn vankeusrangaistuksen kestosta, myös silloin, kun tutkintavankeus pannaan täytäntöön vaihtoehtoisena toimenpiteenä.

Kaikki jäsenvaltiot tunnustavat periaatteen, jonka mukaan tutkintavankeusaika on vähennettävä tuomion perusteella määrätystä vapausrangaistuksesta. Tällä periaatteella estetään kaksinkertaiset rangaistukset ja varmistetaan, että yhteenlaskettu vapaudenriisto on oikeasuhteinen ja oikeudellisesti perusteltu. Vaikka vähennyksen määrä, vankeudelle vaihtoehtoisten rajoittavien toimenpiteiden huomioon ottaminen ja laskentamekanismit vaihtelevat, tutkintavankeusaika vähennetään yleensä automaattisesti.

Kaikissa jäsenvaltioissa vähennetään jokainen virallinen tutkintavankeuspäivä. Tuomioistuimet tekevät yleensä vähennyksen suoraan, mutta joillakin lainkäyttöalueilla täytäntöönpanoviranomaiset ovat vastuussa vähennyksen laskemisesta ja soveltamisesta sitten, kun tuomiosta tulee lainvoimainen. Tietyillä lainkäyttöalueilla tutkintavankeusajoja seurataan sähköisesti automaattisten järjestelmien avulla tarkkuuden varmistamiseksi ja virheiden välttämiseksi. Toisilla lainkäyttöalueilla vähennys perustuu oikeudelliseen tarkastukseen tai hallinnollisiin asiakirjoihin.

Jotkin jäsenvaltiot laajentavat vähennyksen koskemaan rajoittavia vaihtoehtoja tutkintavankeudelle, kuten kotiaarestia, sähköistä valvontaa tai intensiivivalvontaa, ja katsovat, että ne ovat riittävän samanlaisia kuin vankeus, jotta vähennys olisi perusteltu. Näissä järjestelmissä rajoittavat toimenpiteet voidaan vähentää vastaavasti tai suhteellisesti riippuen asetetun rajoituksen asteesta. Muilla lainkäyttöalueilla vähennys on rajoitettu ainoastaan viralliseen tutkintavankeuteen vapautensa menettäneiden säilytystiloissa, mutta rajoittavia vaihtoehtoja saatetaan pitää lieventävinä tekijöinä tuomion antamisen aikana, vaikka rangaistusta ei muodollisesti lyhennettäisikään.

Muutamissa jäsenvaltioissa on käytössä muuntokaavoja, joiden avulla erilaiset vapauden menettämisen tai rajoituksen muodot voidaan muuntaa vastaaviksi vapausrangaistuspäiviksi. Näillä kaavoilla voidaan muuntaa kotiaaresti-, yhdyskuntapalvelu-, sakko- tai ilmoittautumisvelvollisuuskaudet vastaaviksi vapausrangaistuspäiviksi, jotka voidaan

vähentää. Muissa järjestelmissä tuomioistuimet soveltavat oikeuskäytäntöä suhteellisen vähennyksen määrittämiseen rajoitusten luonteen perusteella.

Vähennystä koskevat riidat ovat harvinaisia, koska säännöt on määritelty selvästi ja niitä sovelletaan johdonmukaisesti. Tilanteet, joihin liittyy päällekkäinen tutkintavankeus toisiinsa liittyvissä menettelyissä, voidaan ratkaista säännöksillä, joilla vältetään hyvityksen päällekkäisyys. Jos tutkintavankeus on laitton tai liian pitkä, lisäsuojaa antavat korvausmekanismit.

Yleiset kehityssuuntaukset

Tutkintavankeusajan vähentäminen lopullisesta vapausrangaistuksesta on tavanomainen käytäntö kaikissa jäsenvaltioissa. Rangaistuksia laskettaessa vaihtoehtoisten toimenpiteiden (esim. kotiarestin tai sähköisen valvonnan) huomioon ottamiseen ei kuitenkaan ole yhdenmukaista lähestymistapaa. Vain muutama jäsenvaltio vähentää kaikki vaihtoehtoiset toimenpiteet, kun taas toiset jättävät ne kokonaan huomiotta.

AINEELLISIA VANKEUSOLOSUHTEITA KOSKEVAT VÄHIMMÄISVAATIMUKSET

1. Majoitus

(34) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että jokaiselle vapautensa menettäneelle osoitetaan tila, joka on pinta-alaltaan vähintään 6 m² (yhden hengen selleissä) tai 4 m² (useamman kuin yhden hengen selleissä). Jäsenvaltioiden olisi taattava, että kunkin vapautensa menettäneen henkilön käytettävissä olevan henkilökohtaisen tilan ehdoton vähimmäispinta-ala on yhteensä vähintään 3 m² henkilöä kohti, myös useamman kuin yhden hengen selleissä. Mikäli vapautensa menettäneen käytettävissä oleva henkilökohtainen tila on suuruudeltaan alle 3 m², on vahvasti oletettavissa, että tällöin rikotaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa. Käytettävissä olevaan tilaan olisi laskettava huonekalujen alle jäävä tila mutta ei saniteettitiloja.

(35) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että mikäli vapautensa menettäneen käytössä oleva tila on poikkeuksellisesti ehdotonta vähimmäispinta-alaa (3 m² henkilöä kohti) pienempi, kyseessä on lyhytaikainen, satunnainen ja vähäinen poikkeus ja vapautensa menettäneellä on mahdollisuus liikkua riittävästi sellin ulkopuolella ja tarjolla on asianmukaisia sellin ulkopuolisia virikkeitä. Jäsenvaltioiden olisi myös varmistettava, että tällaisissa tapauksissa säilytystilojen yleiset olot ovat asianmukaiset ja että oloihin, joissa asianomaista henkilöä pidetään, ei liity muita heikentäviä tekijöitä, kuten muita puutteita sellejä tai saniteettitiloja koskevien rakenteellisten vähimmäisvaatimusten noudattamisessa.

(36) Jäsenvaltioiden olisi taattava, että vapautensa menettäneillä on selleissään saatavilla luonnonvaloa ja raitista ilmaa.

Vapautensa menettäneiden säilytystilojen majoitusvaatimukset heijastavat oikeudellisten velvoitteiden, hallintokäytäntöjen ja aineellisten rajoitteiden, kuten tilanahtauden, yhdistelmää. Useimmat jäsenvaltiot ovat asettaneet henkilökohtaisia tiloja, saniteettitiloja, valaistusta, ilmanvaihtoa ja nukkumisjärjestelyjä koskevat pakolliset vähimmäisvaatimukset, mutta niiden noudattaminen vaihtelee suuresti rakenteellisten ja toiminnallisten haasteiden vuoksi.

Merkittävä osa jäsenvaltioista on säätänyt sitovista vähimmäistilavaatimuksista (neliömetreinä) primaarilainsäädännöllä, asetuksilla tai hallinnollisilla määräyksillä. Toisissa niiden perustana ovat toimintapoliittiset suuntaviivat tai ei-sitovat vaatimukset. Myös lainkäyttöalueilla, joilla on pakolliset vaatimukset, henkilökohtaisen vähimmäistilan suuruus vaihtelee huomattavasti. Joissakin järjestelmissä säädetään vapautensa menettäneen käytössä olevasta tilasta, joka on läheisesti linjassa suositeltujen tasojen kanssa, kun taas joissakin järjestelmissä rajat ovat huomattavasti matalampia kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä ja tutkintavankeussuosituksessa asetetut vaatimukset. Muutama lainkäyttöalue sallii poikkeuksellisen pienen, kahden neliömetrin kokoisen henkilökohtaisen tilan tietyissä olosuhteissa, joita ovat esimerkiksi tilapäinen tilanahtaus tai lyhytaikainen vapaudenmenetys. Yhden hengen selleissä henkilökohtainen tila vaihtelee kaikissa jäsenvaltioissa kahdesta neliömetristä 12 neliömetriin, mikä osoittaa, että vapautensa menettäneen henkilön peruselintaso vaihtelee suuresti EU:ssa.

Myös näiden vaatimusten noudattaminen vaihtelee. Useat jäsenvaltiot ilmoittavat, että kaikilla vapautensa menettäneillä on käytössään vähintään vaadittu vähimmäistila eikä yhtenkään vapautensa menettäneen henkilökohtainen tila ole alle neljää neliömetriä. Toiset kertovat, että pienellä osalla vapautensa menettäneistä on suositeltua vähemmän henkilökohtaista tilaa. Kuitenkin muutamassa jäsenvaltiossa, joissa tilanahtaus on huomattava, suurella osalla (yli 50 %:lla) vapautensa menettäneistä on henkilökohtaista tilaa alle neljä neliömetriä. Näiden järjestelmien tilanahtaus koskee myös useita vankiloita.

Vain pieni osa jäsenvaltioista käyttää nykyaikaisia, tietotekniikkaan perustuvia käyttöasteen hallintavälineitä, joilla valvotaan vaatimustenmukaisuutta ja annetaan hälytyksiä, kun kapasiteettirajat ylittyvät. Useimmissa ovat käytössä manuaalinen seuranta, määräaikaissraportointi tai valvontaelinten tekemät tarkastukset.

Nukkumisjärjestelyt vaihtelevat. Monet järjestelmät raportoivat, että vapautensa menettäneet eivät nuku lattialla patjalla tai kolmikerroksisissa sängyissä. Jos niin tapahtuu, näiden sanotaan olevan harvinaisia ja väliaikaisia tilanteita tai koskevan vain tiettyjä turvasellejä. Muutama lainkäyttöalue raportoi, että kolmikerroksisia sänkyjä käytetään laajalti tai että merkittävä määrä vapautensa menettäneistä nukkuu lattialla tilanahtauden vuoksi.

Suurin osa jäsenvaltioista raportoi, että vapautensa menettäneillä on selleissään saatavilla luonnonvaloa ja raitista ilmaa. Tupakointia koskevat toimintaperiaatteet vaihtelevat, sillä monet jäsenvaltiot sallivat tupakoinnin yhden hengen selleissä tai useamman kuin yhden hengen sellissä vain kaikkien vapautensa menettäneiden suostumuksella, kun taas toiset jäsenvaltiot kieltävät tupakoinnin kokonaan sisätiloissa.

Myös epäasianmukaista majoitusta koskevat oikeussuojakeinot vaihtelevat suuresti. Joissakin jäsenvaltioissa saa viettää enemmän aikaa sellin ulkopuolella tai on paremmat mahdollisuudet siirtoihin, ja toiset taas sallivat oikeudellisen uudelleenarvioinnin, valitusmenettelyt tai rangaistusten lyhennykset. Järjestelmissä, joissa on alhaiset lakisääteiset tilavaatimukset tai paljon poikkeuksia, oikeussuojakeinot ovat usein rajallisia.

Yleiset kehityssuuntaukset

Majoitusvaatimukset vaihtelevat suuresti eri jäsenvaltioissa. Monet jäsenvaltiot tarjoavat riittävät tilat ja elinot, mutta joissakin on vakavia vankiloiden tilanahtausongelmia, jotka vaikuttavat vähimmäisvaatimusten noudattamiseen ja aiheuttavat sen, että jotkut vapautensa menettäneet henkilöt nukkuvat lattialla patjalla pitkiä aikoja. Seurantajärjestelmiä parannetaan jatkuvasti, mutta ne ovat edelleen epäyhdenmukaisia.

2. Vapautensa menettäneiden sijoittaminen ja jakaminen selleihin

(37) Jäsenvaltioita kehoitetaan sijoittamaan vapautensa menettäneet mahdollisuuksien mukaan säilytystiloihin, jotka sijaitsevat lähellä näiden kotia tai sosiaalista kuntoutusta tarjoavia paikkoja, ja lasten tapauksessa jäsenvaltioiden olisi varmistettava tämä.

(38) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava myös, että tutkintavangit pidetään erillään tuomion saaneista vangeista. Naisvangit olisi pidettävä erillään miesvangeista. Lapsia ei saisi sijoittaa samoihin tiloihin aikuisten kanssa, ellei tämän katsota olevan lapsen edun mukaista.

(39) Kun vapautensa menettänyt lapsi täyttää 18 vuotta – ja tarvittaessa myös, kun kyseessä on alle 21-vuotias nuori aikuinen –, jäsenvaltioiden olisi mahdollistettava edelleen kyseisen henkilön pitäminen erillään muista vapautensa menettäneistä aikuisista, jos tämä on perusteltua, ottaen huomioon asianomaisen henkilön tilanne ja edellyttäen, että tämä on kyseisen henkilön kanssa samoissa tiloissa pidettävien lasten edun mukaista.

Sijoittamista koskevat toimintaperiaatteet määräävät, minne vapautensa menettäneet sijoitetaan maantieteellisesti ja miten heidät pidetään säilytystiloissa erillään muista.

Eri jäsenvaltioissa sijoittamispäätöksissä otetaan huomioon vapautensa menettäneiden perhesiteet ja edellinen asuinpaikka. Perheen läheisyyden katsotaan yleisesti olevan tärkeää suhteiden ylläpitämisen ja yhteiskuntaan sopeutumisen tukemisen kannalta. Perheen sijaintiin perustuvaa sijoittamista rajoittavat kuitenkin usein tarve ottaa huomioon vapautensa menettäneen asianmukainen turvataso, hoito-ohjelmat tai käytettävissä olevat tilat. Lääketieteellisten tai psykologisten tarpeiden mukaiset erikoistilat voivat edellyttää sijoittamista kauas kotiseudulta.

Useimmissa järjestelmissä tutkintavangit ja tuomitut vangit erotetaan toisistaan, mutta joissakin jäsenvaltioissa nämä ryhmät osallistuvat yhteiseen toimintaan päivän aikana. Erottelua puoltava oletama on kuitenkin laajalti käytössä syyttömyysolettaman suojaamiseksi.

Sukupuolen mukainen erottelu on käytössä lähes aina. Naisia pidetään tavallisesti erillisissä laitoksissa tai sekalaitoksissa erillisillä osastoilla. Joissakin järjestelmissä naisten osallistuminen yhteiseen toimintaan miesten kanssa on mahdollista valvottuna, vaikka majoitus onkin erillinen.

Alaikäiset erotetaan laajalti aikuisista. Alle 18-vuotiaat lapset sijoitetaan yleensä erityisiin nuorisolaitoksiin tai erityisosastoille. Ikärajat vaihtelevat joissakin jäsenvaltioissa, ja osassa niistä nuorisolaitostyyppiset sijoitukset on laajennettu koskemaan enintään 21-vuotiaita tai jopa 24-vuotiaita tietyin edellytyksin. Muutamassa järjestelmässä on mahdollista sijoittaa nuoria aikuisia (18–21-vuotiaita) samaan paikkaan lasten kanssa tai vastaavasti vanhempia nuoria samaan paikkaan aikuisten kanssa, jos tätä pidetään tarkoituksenmukaisena.

Nuorten aikuisten tukemisen käytännöt vaihtelevat laajemmin. Joissakin jäsenvaltioissa on erikoistuneita yksiköitä tai nuorille suunnattuja ohjelmia, kun taas toisissa nuoret aikuiset sijoitetaan yleisiin vankiloihin, joissa heille tarjotaan lisää koulutusta ja kuntouttavaa tukea.

Yleiset kehityssuuntaukset

Sijoittamiskäytännöt vastaavat yhteisiä tavoitteita eli haavoittuvassa asemassa olevien vapautensa menettäneiden suojelua, tutkintavankien syyttömyysolettaman säilyttämistä ja

kuntoutuksen mahdollistamista. Niiden toteutus riippuu kuitenkin laitoksen suunnittelusta ja kapasiteetista. Naisten ja lasten asuminen erikseen asetetaan aina etusijalle, kun taas nuorten aikuisten tilanne vaihtelee. Perheen läheisyyttä pidetään tärkeänä muttei ratkaisevana, koska toiminnalliset vaatimukset ovat usein ensisijaisia.

3. Hygieniä ja sanitaatio

(40) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että saniteettitiloihin on jatkuva pääsy ja että ne tarjoavat vapautensa menettäneille riittävästi yksityisyyttä muun muassa siten, että useamman kuin yhden hengen selleissä saniteettitilat on tosiasiallisesti erotettu rakenteellisesti asuintiloista.

(41) Jäsenvaltioiden olisi toteutettava tehokkaita toimenpiteitä hyvän hygieniatason ylläpitämiseksi desinfioimalla ja kaasudesinfektion avulla. Jäsenvaltioiden olisi lisäksi varmistettava, että vapautensa menettäneillä on saatavillaan perushygieniatuotteet, terveyssiteet mukaan lukien, ja että selleissä on saatavilla lämmin juokseva vesi.

(42) Jäsenvaltioiden olisi tarjottava vapautensa menettäneille asianmukaiset puhtaat vaatteet ja vuodevaatteet sekä mahdollisuus niiden puhtaana pitämiseen.

Hygieniä ja sanitaatio ovat vapautensa menettäneiden säilytystiloissa ihmisarvon, terveyden ja sairauksien ennaltaehkäisyn kannalta keskeisiä. Useimmat jäsenvaltiot ilmoittavat, että vapautensa menettäneillä on jatkuvasti pääsy perussaniteettitiloihin (wc:t ja pesualtaat) joko selleissä tai yhteisillä alueilla, joihin henkilökunta pääsee välittömästi. Sellin sisällä olevien saniteettitilojen laajuus ja laatu vaihtelevat huomattavasti eri jäsenvaltioissa.

Useimmissa jäsenvaltioissa lähes kaikissa selleissä on sekä wc että pesuallas. Jotkin jäsenvaltiot raportoivat, että kaikissa selleissä on wc ja pesuallas, kun taas toiset ilmoittavat, että vain osassa sellejä on ne, erityisesti vanhemmissa laitoksissa tai useamman kuin yhden hengen selleissä. Tietyissä järjestelmissä saniteettitiloja on alle 50 prosentissa kaikista selleistä, mikä tarkoittaa, että vapautensa menettäneet joutuvat käyttämään yhteisiä saniteettitiloja.

Wc:n käytön yksityisyys riippuu paljon siitä, onko wc:t erotettu väliseinällä muusta tilasta. Jotkin jäsenvaltiot ilmoittavat, että kaikki tai lähes kaikki niistä on erotettu väliseinällä, kun taas toisten mukaan tämä koskee vain alle 50:tä prosenttia selleistä. Useamman kuin yhden hengen selleissä on erityisen yleistä, että wc:t eivät ole muista tiloista väliseinällä erotettuja, mikä herättää huolta ihmisarvosta ja yksityisyydestä.

Jotkin jäsenvaltiot raportoivat tuholaisista tai hygieniäongelmista, kuten homeesta, hyönteisistä, rotista tai luteista, vaikkakin yleensä vain pienessä osassa tiloja. Muutamat jäsenvaltiot raportoivat laajemmista ongelmista, jotka vaikuttavat suureen osaan laitoksista. Ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä ovat muun muassa säännöllinen tuholaiistorjunta, ilmanvaihdon parantaminen ja patjojen vaihto tai lämpökäsittely.

Juoksevaa vettä on jäsenvaltioissa yleisesti saatavilla, mutta lämpimän veden saatavuus on epäyhdennmukaista. Joissakin jäsenvaltioissa lämmintä vettä on saatavilla kaikissa selleissä, toisissa taas yli 50 prosentissa selleistä. Pienempi osa raportoi, että sellien sisällä on saatavilla

lämmintä vettä vähän tai ei lainkaan, mikä edellyttää, että vapautensa menettäneet käyvät suihkussa yhteisissä tiloissa säänneltyjen aikataulujen mukaisesti.

Suihkussa käyntien tiheys vaihtelee eri järjestelmissä päivittäisestä käynnistä yhteen tai kahteen käyntiin viikossa, ja osassa niistä naiset pääsevät suihkuun useammin.

Hygieniatuotteita, kuten saippuaa, shampoota ja naisten hygieniatuotteita, on yleisesti saatavilla. Useimmat jäsenvaltiot tarjoavat tällaisia tuotteita maksutta, kun taas joissakin jäsenvaltioissa vapautensa menettäneillä on mahdollisuus ostaa lisätarvikkeita.

Vaatteet ja vuodevaatteet annetaan yleensä käyttöön maksutta, erityisesti vankilaan saavuttaessa. Pyykinpesujärjestelyt vaihtelevat, mutta tavanomainen käytäntö on vaatteiden ja vuodevaatteiden pesu kerran tai kahdesti viikossa. Joissakin järjestelmissä vapautensa menettäneet voivat käyttää omien vaatteidensa pesuun yhteisiä pyykinpesutiloja.

Yleiset kehityssuuntaukset

Hygieniavaatimukset vaihtelevat suuresti eri jäsenvaltioissa. Monet jäsenvaltiot tarjoavat riittävän sanitaation ja yksityisyyden sellien sisällä, kun taas toisissa käytössä on yhteisiä tiloja tai wc:t eivät ole muista tiloista väliseinällä erotettuja, varsinkaan useamman kuin yhden hengen selleissä. Lämpimän veden saatavuus ja suihkussa käyntien tiheys vaihtelevat suuresti, mikä johtuu infrastruktuurien eroista. Joissakin jäsenvaltioissa tuholaiset ovat edelleen ongelma.

4. Ravinto

(43) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että vapautensa menettäneille tarjottava ruoka on laadultaan asianmukaista ja sitä tarjotaan riittävästi heidän ravitsemuksellisten tarpeidensa täyttämiseksi ja että ruoka valmistetaan ja se tarjoillaan hyvää hygieniää noudattaen. Lisäksi jäsenvaltioiden olisi taattava, että vapautensa menettäneille on aina tarjolla puhdasta juomavettä.

(44) Jäsenvaltioiden olisi tarjottava vapautensa menettäneille ravitsevaa ravintoa, jossa on otettu huomioon heidän ikänsä, mahdollinen vammaisuutensa, terveydentilansa, fyysinen tilansa, uskontonsa ja kulttuurinsa ja heidän työnsä luonne.

Ravitseminen on vapautensa menettäneiden terveyden ja hyvinvoinnin keskeinen osatekijä, ja useimmat jäsenvaltiot ovat täyttäneet velvoitteensa tarjota tasapainoisia aterioita, joiden energiasisältö on riittävä. Useimmat jäsenvaltiot pyrkivät tarjoamaan päivittäin kolme ateriala, joissa on tyypillisesti yhteensä 2 200–3 000 kilokaloria vapautensa menettänyttä henkilöä kohden. Jotkin jäsenvaltiot ovat nimenomaisesti yhdenmukaistaneet vaatimuksensa kansallisten ravitsemussuosituksen kanssa tai käyttävät lääketieteellistä valvontaa asianmukaisuuden varmistamiseen.

Päivittäiseen ruokailuun käytettävissä olevat määrärahat vaihtelevat huomattavasti eri jäsenvaltioissa. Jotkin niistä raportoivat suhteellisen suurista määrärahoista, jotka mahdollistavat monipuolisen ja ravitsemuksellisesti vaihtelevan ruokavalion. Toisissa

määrärahat ovat huomattavasti pienemmät, joissakin tapauksissa alle kaksi euroa vapautensa menettänyttä henkilöä kohti päivässä. Nämä erot (alle kahdesta eurosta yli kymmeneen euroon vapautensa menettänyttä henkilöä kohden päivässä) herättävät huolta siitä, pystytäänkö elintarvikkeiden laatu säilyttämään ja vaihtelu toteuttamaan järjestelmissä, joiden määrärahat ovat pienemmät, kun kaikki lainkäyttöalueet kuitenkin väittävät noudattavansa ravitsemuksellisia vähimmäisvaatimuksia.

Useimmissa jäsenvaltioissa ruokavaliota voidaan mukauttaa sairauden, allergian, ikään liittyvien tarpeiden, raskauden, imetyksen ja uskonnon vaatimusten perusteella. Kasvisruokavaliot ovat yleisiä, ja vegaaniruokavalio on yhä useammin mahdollinen. Tietyissä jäsenvaltioissa tarjotaan lisäaterioita työhön tai fyysisesti vaativaan toimintaan osallistuville vapautensa menettäneille tai mukautetaan aikatauluja heille sopiviksi.

Kaikki jäsenvaltiot ilmoittavat, että puhdasta juomavettä on aina saatavilla.

Yleiset kehityssuuntaukset

Eri jäsenvaltioissa kalorien saantia ja ruokavaliotalikoiden koskevat vaatimukset ovat suurelta osin yhdenmukaisia, mutta ruokailuun käytettävissä olevat määrärahat vapautensa menettänyttä henkilöä kohti päivässä vaihtelevat huomattavasti: alle kahdesta eurosta yli kymmeneen euroon. Järjestelmissä, joissa määrärahat ovat suuremmat, on helpompi tarjota tuoreita ja monipuolisia elintarvikkeita. Sen sijaan järjestelmissä, joissa määrärahat ovat pienemmät, vaihtoehdot saattavat olla vähemmän vaihtelevia tai heikompileatuisia vaikka täyttävätkin vaatimukset muodollisesti. Kaikissa jäsenvaltioissa on laajalti saatavilla uskonnon ja lääkinnällisten tarpeiden mukaisia ruokavaliota. Puhtaan juomaveden saanti on taattu kaikissa jäsenvaltioissa.

5. Sellin ulkopuolella ja ulkotiloissa vietetty aika

(45) Jäsenvaltioiden olisi tarjottava vapautensa menettäneille mahdollisuus harrastaa päivittäin vähintään tunnin ajan liikuntaa ulkoilmassa sekä tarjottava tähän tarkoitukseen tilavat ja asianmukaiset tilat ja välineet.

(46) Jäsenvaltioiden olisi tarjottava vapautensa menettäneille mahdollisuus viettää kohtuullinen osa ajasta selliensä ulkopuolella työnteon, koulutuksen ja virkistystoiminnan parissa riittävän inhimillisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollistamiseksi. Kidutusta ja epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua ja rangaistusta koskevan kiellon rikkomisen estämiseksi jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että jos tästä säännöstä poiketaan toteuttamalla erityisiä turvallisuusjärjestelyjä tai -toimenpiteitä, yksinäisyysrangaistus mukaan lukien, tällaiset poikkeukset ovat aina välttämättömiä ja oikeasuhteisia.

Sellin ulkopuolella vietetty aika on olennaisen tärkeää vapautensa menettäneiden fyysiselle ja henkiselle hyvinvoinnille. Kaikki jäsenvaltiot takaavat vapautensa menettäneille vähintään yhden (1) tunnin ulkoilua päivittäin, lukuun ottamatta poikkeuksellisia olosuhteita, kuten

äärimmäisiä sääolosuhteita tai erityisiä turvatoimenpiteitä. Tämä vaatimus täytetään laajalti, mikä kuvaa yhteistä ymmärrystä liikunnan ja raittiin ilman merkityksestä.

Pakollisen tunnin ulkoilun lisäksi sellin ulkopuolella päivittäin keskimäärin vietetty aika vaihtelee huomattavasti. Monet jäsenvaltiot pyrkivät siihen, että se olisi vähintään kolme tuntia, mutta tosiasialliset määrät riippuvat usein vankeusjärjestelyistä, henkilöstökapasiteetista, turvallisuusluokituksesta ja ohjatun toiminnan saatavuudesta. Joissakin jäsenvaltioissa, erityisesti niissä, joissa tuomituille vangeille järjestetään paljon ohjelmaa, sellin ulkopuolella vietetään huomattavasti enemmän aikaa. Tutkintavangit, jotka eivät ole velvollisia työskentelemään ja joilla voi olla vähemmän ohjelmavelvoitteita, viettävät usein enemmän aikaa selleihinsä lukittuina. Muutama jäsenvaltio ilmoittaa, että tietyt vapautensa menettäneiden ryhmät viettävät aikaa sellin ulkopuolella keskimäärin niinkin vähän kuin yhdestä kahteen tuntia.

Vapautensa menettäneiden valittavina olevia toimintoja ovat tyypillisesti työ, ammatillinen koulutus, virallinen koulutus, psykologiset ja sosiaaliset ohjelmat, vieroitushoito, velkaneuvonta, vanhempainkurssit ja yhteiskuntaan sopeutumisen tuki. Yleisiä ovat myös harrastustoiminta, kuten urheilu, taide ja musiikki, sekä kirjastot ja uskonnolliset toimitukset. Joissakin järjestelmissä vapaaehtoiset tai kansalaisjärjestöt järjestävät erikoistuneempia tai kulttuurilähtöisempiä ohjelmia, kuten luovia työpajoja, keskustelupiirejä tai valvottuja päiväretkiä niihin oikeutetuille vapautensa menettäneille.

Monissa jäsenvaltioissa on erityisiä turvallisuusjärjestelyjä, mutta niiden määritelmät vaihtelevat. Tällaisiin järjestelyihin liittyy usein lisääntyntä seuranta, liikkumisen rajoittamista tai eristämistä koskevia toimenpiteitä. Niihin voivat kuulua myös sijoittaminen erityisiin turvaselleihin, lisääntyneet tarkastukset, jatkuva valaistus tai toimintojen rajoittaminen. Näihin järjestelyihin sijoittaminen edellyttää yleensä esimerkiksi väkivallan, itsensä vahingoittamisen, pakoyritysten tai jengikykösten riskien arviointia. Sen varmistamiseksi, että nämä toimenpiteet eivät ulotu pidemmälle kuin on välttämätöntä, tarvitaan säännöllisiä uudelleenarviointoja.

Yksinäisyysrangaistuksesta – jolla tarkoitetaan määritelmän mukaan vähintään 22 tunnin eristystä ilman merkityksellisiä ihmiskontakteja – on vain vähän tilastotietoja. Harvoilla jäsenvaltioilla on kattavia seurantajärjestelmiä, mikä vaikeuttaa vertailua. Saatavilla olevat tiedot viittaavat siihen, että eristämistä kyllä käytetään mutta se kirjataan epäyhdenmukaisesti ja laitosten välillä on sen osalta suurta vaihtelua.

Yleiset kehityssuuntaukset

Sellin ulkopuolella vietettävä aika on edelleen yksi vankeusolosuhteiden vaihtelevimmista näkökohdista. Kaikki jäsenvaltiot täyttävät perusvaatimuksen, joka on yksi tunti ulkoilua, mutta kaiken kaikkiaan sellin ulkopuolella vietetty aika vaihtelee suuresti infrastruktuurin, henkilöstön ja ohjelmien saatavuuden mukaan. Jäsennelty toiminta on yleistä, mutta siinä tuomitut vangit asetetaan usein etusijalle tutkintavankeihin nähden. Kaikissa jäsenvaltioissa on edelleen käytössä erityisiä turvallisuusjärjestelyjä, joihin liittyy tavallisesti uudelleenarviointitakeita. Yhdenmukainen suuntaus on se, että yksinäisyysrangaistuksesta ei ole saatavilla luotettavia tietoja, mikä korostaa sitä, että avoimuudessa ja seurannassa on edelleen haasteita.

6. Vapautensa menettäneiden työnteke ja koulutus yhteiskuntaan sopeutumisen edistämiseksi

(47) Jäsenvaltioiden olisi panostettava vapautensa menettäneiden sosiaaliseen kuntoutukseen ottaen huomioon heidän yksilölliset tarpeensa. Tätä varten niiden olisi pyrittävä tarjoamaan vapautensa menettäneille hyödyllistä palkattua työtä. Jotta edistetään vapautensa menettäneiden onnistunutta sopeutumista yhteiskuntaan ja työmarkkinoille, jäsenvaltioiden olisi pyrittävä tarjoamaan heille ensisijaisesti työtä, johon liittyy ammatillista koulutusta.

(48) Auttaakseen vapautensa menettäneitä valmistautumaan vapautumiseen ja helpottaakseen heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikilla vapautensa menettäneillä on mahdollisuus osallistua turvallisiin, osallistaviin ja esteettämiin, heidän yksilöllisiä tarpeitaan ja toiveitaan vastaaviin koulutusohjelmiin (etäopetus mukaan lukien).

Työ ja koulutus tunnustetaan laajasti keskeisiksi kuntoutuksen ja yhteiskuntaan sopeutumisen välineiksi. Useimmat jäsenvaltiot tarjoavat jäsenneltyä toimintaa, jonka avulla vapautensa menettäneet voivat hankkia taitoja, ylläpitää päivittäisiä rutiineja ja kehittää osaamistaan vapauttamisen jälkeistä elämää varten. Osallistumisasteissa, ohjelmien saatavuudessa ja yksilöllisen suunnittelun käytössä on kuitenkin huomattavia eroja.

Tuomittuja vankeja tuetaan monissa jäsenvaltioissa yksilöllisen rangaistusajan suunnitelman tai kuntoutussuunnitelman avulla. Suunnitelmassa määritellään erityiset koulutukselliset, ammatilliset, psykologiset ja käyttäytymiseen liittyvät tavoitteet, jotka on räätälöity vapautensa menettäneen tarpeisiin. Kaikissa järjestelmissä ei kuitenkaan sovelleta yksilöllisiä rangaistusajan suunnitelmia yhdenmukaisesti. Joissakin järjestelmissä rangaistusajan suunnitelma laaditaan vain niille, jotka suorittavat pidempiä tuomioita (vähintään vuoden pituisia) tai joiden arvioidaan tarvitsevan kohdennettua tukea. Muutamissa jäsenvaltioissa laaditaan kattava suunnitelma kaikille vapautensa menettäneille rangaistuksen pituudesta riippumatta. Tutkintavangeille tehdään harvoin täydellinen kuntoutussuunnitelma, mutta he voivat silti päästä koulutukseen tai töihin, jos turvallisuus ja menettelylliset rajoitukset sen sallivat.

Työhön osallistuminen vaihtelee merkittävästi. Jotkin jäsenvaltiot ilmoittavat, että vain pieni osa vapautensa menettäneistä tekee töitä, kun taas toiset raportoivat tuomittujen vankien erittäin korkeasta osallistumisasteesta. Tutkintavankien osallistuminen on paljon harvinaisempaa vapaaehtoista osallistumista koskevien sääntöjen, syyttömyysolettaman ja käynnissä oleviin tutkimuksiin liittyvien käytännön esteiden vuoksi.

Koulutusmahdollisuudet vaihtelevat peruslukutaidon opetuksesta yliopistotason etäopintoihin. Monissa järjestelmissä vapautensa menettäneet saavat jatkaa virallisessa koulutuksessa, jonka he ovat aloittaneet ennen vangitsemistaan. Etäoppimisalustoja käytetään yhä enemmän erityisesti järjestelmissä, joissa on vahva tieto- ja viestintätekniikkainfrastrukturi, vaikka digitaalisten välineiden käyttöä valvotaankin usein tiukasti.

Vapautensa menettäneille maksetaan yleensä palkkaa työstä, mutta palkkataso vaihtelee paljon. Jotkin jäsenvaltiot tarjoavat myös taloudellisia tai muita kannustimia koulutuskurssien suorittamiseen tai hoito-ohjelmiin osallistumiseen.

Yleiset kehityssuuntaukset

Työtä ja koulutusta on saatavilla laajasti mutta epätasaisesti. Jäsennellyistä ohjelmista ja yksilöllisestä suunnittelusta hyötyvät eniten tuomitut vangit, kun taas tutkintavangeilla on muita vähemmän mahdollisuuksia osallistua niihin. Osallistumisaste vaihtelee suuresti eri jäsenvaltioissa, ja siihen vaikuttavat laitoksen kapasiteetti, työvoiman saatavuus ja oikeudelliset kehykset. Koulutus on entistä joustavampaa etäopiskeluvaihtoehtojen ansiosta.

7. Terveys- ja huolto

(49) Jäsenvaltioiden olisi taattava, että vapautensa menettäneillä on mahdollisuus saada ajoissa tarvitsemaansa lääkinnällistä ja psykologista apua fyysisen ja psyykkisen terveytensä ylläpitämiseksi. Tätä varten jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että säilytystiloissa tarjottavat terveydenhuoltopalvelut täyttävät samat vaatimukset kuin kansallisessa julkisessa terveydenhuoltojärjestelmässä tarjottavat palvelut, myös psykiatrisen hoidon osalta.

(50) Jäsenvaltioiden olisi tarjottava mahdollisuus säännöllisiin terveystarkastuksiin ja edistettävä vapautensa menettäneiden osallistumista rokotus- ja terveysseulontaohjelmiin, mukaan lukien tarttuvat (HIV, hepatiitti B ja C, tuberkuloosi ja sukupuolitaudit) ja ei-tarttuvien taudit (erityisesti syöpäseulonta), sekä tarvittaessa huolehdittava, että henkilön sairaus diagnosoidaan ja hän pääsee hoitoon. Terveyskasvatusohjelmat voivat auttaa lisäämään seulontoihin osallistuvien osuutta ja parantamaan terveysosaamista. Jäsenvaltioiden olisi erityisesti varmistettava, että huumausaineriippuvuudesta kärsivien hoitoon, tartuntatautiin ehkäisyyn ja hoitoon, mielenterveyteen ja itsemurhien ehkäisemiseen kiinnitetään erityistä huomiota.

(51) Jäsenvaltioiden olisi edellytettävä, että vapautensa menettäneille suoritetaan aina vapaudenmenetyksen alkaessa ja mahdollisten siirtojen jälkeen terveystarkastus ilman aiheetonta viivytystä.

Kaikissa jäsenvaltioissa tehdään lääketieteellisiä arviointeja vankilaan tulon yhteydessä, mutta niiden ajoitus vaihtelee 24 tunnin kuluessa saapumisesta tehtävistä välittömistä tarkastuksista useamman päivän (yleensä kolmesta viiteen työpäivää) kuluessa tehtyihin arviointeihin.

Useimmissa jäsenvaltioissa vangit testataan tartuntatautiin, kuten HIV:n, hepatiitin, tuberkuloosiin ja sukupuolitauteihin, varalta ja heille järjestetään ei-tarttuvien tautien, kuten syöpien, seulontoja. Joissakin järjestelmissä keskitytään ensisijaisesti tartuntatauteihin, mikä johtuu resurssirajoitteista tai kansanterveysriskien priorisoinnista.

Terveys- ja huollon toteutustavat vaihtelevat. Joissakin jäsenvaltioissa tukeudutaan voimakkaasti omaan terveydenhuoltohenkilöstöön, kuten yleislääkäreihin, sairaanhoitajiin, psykologeihin, psykiatreihin ja hammaslääkäreihin. Toisissa käytetään sekamalleja, joissa yhdistyvät laitoksen sisäiset palvelut ja ulkopuoliset asiantuntijat. Tietyt jäsenvaltiot – erityisesti ne, joissa on vanhempia tai pienempiä laitoksia – tarjoavat laitoksen sisällä vain

perustason sairaanhoitoa ja käyttävät laajalti ulkoisia sairaaloita tai erikoissairaanhoidon poliklinikoita ympärivuorokautisen hoidon varmistamiseen.

Itsemurha on edelleen huolenaihe kaikissa jäsenvaltioissa. Ilmoitetut luvut vaihtelevat paljon: joillakin lainkäyttöalueilla absoluuttiset luvut ovat suuria, koska vapautensa menettäneiden määrät ovat suuria, kun taas toisilla lainkäyttöalueilla luvut ovat suurempia suhteessa väestön kokoon (0,07 %:sta 1,19 %:iin vankimäärästä). Useimmissa järjestelmissä itsemurhien ehkäisemiseksi sovelletaan erilaisia käytäntöjä, kuten raportointi- ja tutkintavälineitä, riippumattomia tutkimuksia ja protokollia.

Vieroitushoitoa on saatavilla kaikissa jäsenvaltioissa. Palveluihin kuuluvat valvottu katkaisuhoido, lääkehoito, psykoterapia, ryhmäkokoukset ja pitkäaikaishoidon ohjelmat. Nämä interventiot ovat usein osa laajempia mielenterveysstrategioita, koska päihteiden käytössä ja psykologisissa haavoittuvuuksissa on päällekkäisyyksiä.

Yleiset kehityssuuntaukset

Kaikissa jäsenvaltioissa tarjotaan peruspalveluja ja alustavaa seulontaa, kun taas erikoissairaanhoidon saatavuus vaihtelee huomattavasti. Itsemurhien ehkäiseminen ja vieroitushoito asetetaan etusijalle kaikissa jäsenvaltioissa. Yleinen suuntaus on lääketieteellisten yhdistelmämallien ja ulkoisten erikoissairaanhoidon tarjoajien integrointi.

8. Väkivallan ja kaltoinkohtelun ehkäiseminen

(52) Jäsenvaltioiden olisi toteutettava kaikki kohtuulliset toimenpiteet vapautensa menettäneiden turvallisuuden varmistamiseksi ja kaikenlaisen kidutuksen ja kaltoinkohtelun estämiseksi. Jäsenvaltioiden olisi erityisesti toteutettava kaikki kohtuulliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että säilytystilojen henkilöstö ei kohtele vapautensa menettäneitä väkivaltaisesti tai kaltoin ja että vapautensa menettäneitä kohdellaan heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Jäsenvaltioiden olisi myös edellytettävä, että säilytystilojen henkilöstö ja kaikki toimivaltaiset viranomaiset suojelevat vapautensa menettäneitä muiden vapautensa menettäneiden harjoittamalta väkivallalta ja kaltoinkohtelulta.

(53) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että tämän huolenpitovelvollisuuden täyttämistä ja henkilökunnan mahdollista voimankäyttöä säilytystiloissa valvotaan.

Väkivallan ehkäiseminen ja kaltoinkohtelulta suojelun varmistaminen ovat vankilajärjestelmien keskeisiä velvollisuuksia. Jäsenvaltiot raportoivat tiedonkeruuta, riskienhallintaa, henkilöstön koulutusta ja valvontamekanismeja koskevista erilaisista lähestymistavoista, jotka heijastavat erilaisia institutionaalisia valmiuksia ja raportointikulttuureja. Kuolemaan johtaneet tapaukset ovat yleensä harvinaisia, mutta muuta kuin kuolemaan johtanutta väkivaltaa, pelottelua ja aggressiivisuutta esiintyy eriasteisesti eri jäsenvaltioissa.

Monilta lainkäyttöalueilta on edelleen vaikea saada luotettavia tietoja väkivaltatapauksista. Muutama jäsenvaltio pitää yllä keskitettyjä tietokantoja, joihin dokumentoidaan vakavaan loukkaantumiseen tai kuolemaan johtaneet väkivaltatapaukset, kun taas toisissa jäsenvaltioissa laitokset raportoivat niistä manuaalisesti, mikä rajoittaa tarkkuutta ja vertailtavuutta. Useimmat jäsenvaltiot ilmoittavat, että kuolemaan johtaneita tapauksia oli kyseisinä vuosina vain vähän tai ei lainkaan. Kuolemaan johtamatonta väkivaltaa koskevia tilastoja on hyvin monenlaisia, ja joissakin järjestelmissä kirjataan vuosittain satoja tai tuhansia tapauksia, kun taas toiset ilmoittavat vain kourallisesta.

Vapautensa menettäneiden keskinäistä väkivaltaa ehkäiseviä toimenpiteitä ovat tyypillisesti jäsennelty riskinarviointi, lääketieteellisen henkilökunnan raportointikäytännöt, suojelutarpeiden kartoitus ja kameravalvonta.

Muita joidenkin jäsenvaltioiden raportoimia toimenpiteitä ovat muun muassa väkivallattoman ympäristön edistäminen esimerkiksi sisustusvalinnoilla ja valvojien läsnäololla, riskialttiiden vapautensa menettäneiden tarkkailun ja säännöllisten ruumiintarkastusten lisääminen, ohjelmat, joiden tarkoituksena on auttaa vapautensa menettäneitä hallitsemaan tunteitaan ja impulssejaan, kuten aggressiokoulutus ja eläinterapia, erityiset vankilapoliisiyksiköt ja monialaiset valvontaelimet.

Monissa järjestelmissä sovelletaan dynaamisia turvallisuuteen liittyviä toimintamalleja, joissa korostetaan henkilöstön ja vapautensa menettäneiden välistä jatkuvaa vuorovaikutusta konfliktien ehkäisemiseksi ja riskien tunnistamiseksi varhaisessa vaiheessa. Henkilöstön koulutus sisältää usein rauhoittelutekniikoita, aggressiivisen käyttäytymisen hallintaa ja voimankäyttöä koskevia käytäntöjä.

Käytännössä kaikki jäsenvaltiot vahvistivat, että vankilan lääketieteellisellä henkilökunnalla on velvollisuus ilmoittaa automaattisesti kaltoinkohtelusta vankilahierarkialle (esim. rikosseuraamusesimiehelle tai vankilan johtajalle), toimivaltaiselle poliisilaitokselle ja/tai valvovalle syyttäjälle. Tätä velvollisuutta sovelletaan riippumatta siitä, johtuuko kaltoinkohtelu toisesta vapautensa menettäneestä vai vankilan henkilöstöstä. Muutama jäsenvaltio huomautti, että lääketieteellistä henkilökuntaa sitoo periaatteessa luottamuksellisuus, joten he voivat luovuttaa henkilötietoja vain suostumuksen saatuaan. Näissäkin jäsenvaltioissa on kuitenkin poikkeuksia, erityisesti silloin, kun kyseinen vapautensa menettänyt on alaikäinen tai muuten haavoittuvassa asemassa, kun lääketieteellinen henkilökunta on nähnyt tapauksen, kun kaltoinkohtelu on vakava rikos, johon liittyy yli vuoden vankeusrangaistus, ja/tai kun vapautensa menettäneen tai kolmansien osapuolten henkeen tai terveyteen kohdistuu merkittävä riski. Joissakin jäsenvaltioissa luottamuksellisuus voidaan rikkoa tai se on rikottava kaikissa tapauksissa, joissa kaltoinkohteluun syyllistynyt kuuluu vankilahenkilökuntaan.

Henkilöstön harjoittaman kaltoinkohtelun vastaiset suojatoimet ovat vastaavat kuin edellä esitetyt vapautensa menettäneiden välistä väkivaltaa koskevat suojatoimet.

Muita joidenkin jäsenvaltioiden ilmoittamia toimenpiteitä henkilöstön harjoittaman kaltoinkohtelun torjumiseksi ovat muun muassa erityiset vankilaosastot, joiden tehtävänä on valvoa vapautensa menettäneisiin henkilöstön taholta mahdollisesti kohdistuvaa kaltoinkohtelua, vapautensa menettäneiden kanssa vuorovaikutuksessa olevalle henkilöstölle tarkoitetut pakolliset vartalokamerat, ihmisoikeuksia ja kidutuksen ehkäisemistä koskeva henkilöstökoulutus, haavoittuvuuskoulutus sekä pääsy sisäisiin ja ulkoisiin vastuu- ja valitusmenettelyihin. Lisäksi lähes kaikki jäsenvaltiot ilmoittivat, että niillä on käytössä vapautensa menettäneisiin kohdistuvan voimankäytön kirjaamisjärjestelmiä. Järjestelmien

laajuus ja kehittyneisyys voivat kuitenkin vaihdella valvontakamerakuvien saatavuudesta vankilahenkilöstön velvollisuuteen tehdä ilmoitus hierarkialle ja/tai valvovalle tuomarille tai syyttäjälle. Useimmilla jäsenvaltioilla on myös (tai ainakin) keskitetty tietotekniikkajärjestelmä tai loki, johon kirjataan kaikki henkilöstön ja vapautensa menettäneiden väliset epätavalliset häiriötilanteet, myös voimankäyttö, ja joillakin jäsenvaltioilla on erityiset ilmoitusmenettelyt aseiden, kuten ampuma-aseiden ja pamppujen, käyttöä varten.

Lisäksi henkilöstön ja vapautensa menettäneiden määrien suhde vaihtelee eri lainkäyttöalueilla erilaisten henkilöstömallien, erikokoisten tilojen ja resurssirajoitteiden mukaan huomattavasti: alle 0,2 työntekijästä yli 0,8 työntekijään yhtä vapautensa menettänyttä kohden. Joissakin järjestelmissä suhdeluku on suhteellisen suuri, mikä tukee tiiviimpää seuranta- ja dynaamista turvallisuutta, kun taas joissakin järjestelmissä on vähemmän henkilöstöä suhteessa vapautensa menettäneiden määrään, mikä lisää valvonnan ja turvallisuuden haasteita.

Yleiset kehityssuuntaukset

Väkivallan ja kaltoinkohtelun ehkäiseminen on edelleen ensisijainen tavoite kaikissa jäsenvaltioissa, vaikkakin tietojen laatu ja seurantakapasiteetti vaihtelevat suuresti. Kuolemaan johtaneet tapaukset ovat harvinaisia, mutta muu väkivalta aiheuttaa edelleen haasteita. Järjestelmissä keskitytään yhä enemmän ennalta ehkäiseviin strategioihin, henkilöstön koulutukseen ja dynaamiseen turvallisuuteen. Henkilöstömäärät vaihtelevat paljon, mikä vaikuttaa valvonnan ja turvallisuuden tasoon.

9. Yhteydet ulkomaailmaan

(54) Jäsenvaltioiden olisi sallittava vapautensa menettäneiden tavata perheenjäseniään ja muita henkilöitä, kuten laillisia edustajiaan, sosiaalityöntekijöitä ja lääkäreitä. Jäsenvaltioiden olisi myös sallittava vapautensa menettäneiden pitää vapaasti yhteyttä näihin henkilöihin kirjeitse ja mahdollisimman usein puhelimitse tai muulla tavoin, mukaan lukien vaihtoehtoiset viestintätavat vammaisten henkilöiden tapauksessa.

(55) Jäsenvaltioiden olisi tarjottava sopivat tilat perheenjäsenten vierailuille lapsiystävällisesti siten, että turvallisuusvaatimukset täyttyvät mutta vierailu on vähemmän traumaattinen lapsille. Perhevierailujen olisi oltava sellaisia, että ne mahdollistavat säännöllisen ja merkityksellisen yhteydenpidon perheenjäsenten välillä.

(56) Jäsenvaltioiden olisi harkittava digitaalisten viestintävälineiden (esimerkiksi videopuhelujen) käytön mahdollistamista vapautensa menettäneille, jotta nämä voivat muun muassa pitää yhteyttä perheenjäseniinsä, hakea työpaikkaa, osallistua koulutukseen tai hakea asuntoa ja valmistautua siten vapautumiseensa.

Yhteyksien ylläpitäminen perheenjäseniin, ystäviin ja laillisiin edustajiin sekä yhteisön tuki ovat olennainen osa inhimillistä vankeutta ja onnistunutta yhteiskuntaan sopeutumista. Kaikki jäsenvaltiot takaavat vapautensa menettäneille oikeuden pitää yhteyttä ulkomaailmaan, mutta vierailujen ja viestinnän tiheys, kesto ja ehdot vaihtelevat huomattavasti.

Esimerkiksi perhevierailut ovat tutkintavankeuden aikana sallittuja kaikissa valtioissa. Vähimmäistiheys voi kuitenkin vaihdella ja olla vain yksi tai kaksi kertaa kuukaudessa, yhdestä kolmeen kertaan viikossa tai jopa joka päivä taikka niin usein kuin institutionaaliset valmiudet sen sallivat. Useimmilla lainkäyttöalueilla vierailujen ilmoitettu vähimmäiskesto on 30–60 minuuttia. Lisäksi joissakin jäsenvaltioissa puolisoiden vierailut rinnastetaan perhevierailuihin tai sallitaan ylimääräinen, pidempi vierailu kerran kuukaudessa tai vuosineljänneksen aikana, jos tietyt edellytykset täyttyvät, kun taas jotkin jäsenvaltiot eivät tarjoa tätä vaihtoehtoa lainkaan. Yövierailut ovat mahdollisia vain harvoilla lainkäyttöalueilla tietyin edellytyksin ja harvemmin (yleensä kerran tai kahdesti kuuden kuukauden aikana). Sen sijaan kaikissa jäsenvaltioissa asianajajat pääsevät tapaamaan asiakkaitaan pyynnöstä.

Useimmiten nämä vierailumallit eivät muutu oikeudenkäynnin jälkeen. Joissakin jäsenvaltioissa perhevierailuja voidaan harventaa mutta yleensä niiden kestoja pidennetään, kun taas joissakin jäsenvaltioissa myös vierailujen tiheyttä voidaan lisätä. Lisäksi yhä useammat jäsenvaltiot ovat valmiita järjestämään puolisoiden vierailuja ja/tai yön yli kestäviä vierailuja.

Lähes kaikki jäsenvaltiot vahvistivat, että sekä tutkinta- että rangaistusvankeudessa tehdään erityisjärjestelyjä lasten vierailuja varten. Järjestelyjen laajuus ja tarkoitus voivat kuitenkin vaihdella: useimmat jäsenvaltiot ilmoittivat täyttävänsä perusturvallisuusvaatimukset (erityisesti sopivan aikuisen mukanaolo lapsen kanssa) ja tarjoavansa lapsiystävällisiä tiloja ja esimerkiksi leluja, kun taas joissakin jäsenvaltioissa on mahdollisuus pidennettyihin vierailuihin tai lisävierailuihin, joissa otetaan huomioon kouluajat, tai jäsenneltyyn toimintaan ja henkilöstön toteuttamiin ohjelmiin, joiden tarkoituksena on edistää vanhemman ja lapsen välistä tervettä suhdetta ja katkaista sukupolvien välinen huono-osaisuuden ja vankilaan joutumisen kierre.

Luettelo syistä vierailuoikeuksien rajaamiseen joko kieltojen ja rajoitusten tai valvonnan avulla, myös teknisin keinoin, voi sisältää turvallisuuteen ja järjestykseen liittyviä huolenaiheita sekä vankilasääntöjen rikkomisen, lastensuojelunäkökohtien tai vanhempien suostumuksen puuttumisen vuoksi toteutettavia kurinpitotoimia. Lisäksi (tuomioistuimen määräämä) meneillään olevien esitutkintojen suojeleminen estää yhteydenpidon muun muassa uhreihin, todistajiin ja jengiläisiin, ja (tuomioistuimen määräämä) oikeudenkäynnin jälkeiselle vankeusajalle asetetun tavoitteen suojeleminen puolestaan henkilöihin, jotka vaikuttavat todennäköisesti haitallisesti kuntoutukseen ja pyrkimykseen sopeutua yhteiskuntaan.

Kirjeet ja puhelut ovat normaali käytäntö kaikissa jäsenvaltioissa, mutta puhelujen tiheyttä ja kestoja saatetaan rajata. Yleensä ne sallitaan vähintään kerran viikossa keskimäärin 10–20 minuutin pituisina, ja vapautensa menettäneen on ostettava niihin riittävästi puheaikaa. Suurin osa jäsenvaltioista on lisäksi ottanut tai on ottamassa käyttöön videopuhelut joko säännöllisten henkilökohtaisten vierailujen lisäksi tai niiden sijasta. Nämä videopuhelut on tarkoitettu erityisesti perheille ja pienille lapsille ja erityisesti rangaistusvankeudessa, jolloin suhteiden ylläpitäminen voi olla vaikeampaa. Toisin kuin tavallisille puheluille videopuheluille voidaan asettaa ehtoja, kuten ennakko hyväksyntä ja valvonta, mutta ne voivat myös kestää pidempään, esimerkiksi joissakin jäsenvaltioissa jopa kaksi tuntia puhelua kohti. Sähköpostin välityksellä tapahtuva viestintä ja internetin itsenäinen käyttö ovat sen sijaan suurelta osin poissa käytöstä. Useat jäsenvaltiot ilmoittivat poikkeuksista, kun on kyse erityistarkoituksista, kuten koulutustoiminnasta, työstä tai henkilökohtaisten asioiden järjestämisestä. Näissä tapauksissa pääsy myönnetään yleensä vain tietyille, etukäteen hyväksytyille verkkosivustoille, eikä sitä ole tarkoitettu henkilökohtaiseen viestintään.

Vierailujen tavoin myös viestintää ulkomaailman kanssa voidaan rajoittaa tai kieltää. Virallista tai luottamuksellista kirjeenvaihtoa lukuun ottamatta kirjeet voidaan avata, lukea ja/tai jättää toimittamatta. Puhelut voidaan tallentaa, ja numerot, joihin on tarkoitus soittaa, voivat edellyttää hyväksyntää. Näiden toimenpiteiden täytäntöönpanon perusteet vaihtelevat eri jäsenvaltioissa. Niitä ovat muun muassa turvallisuuteen ja järjestykseen liittyvät huolenaiheet, jotka koskevat erityisesti rikosten ja/tai (lisääntyvän) radikalisoitumisen ehkäisemistä, sekä kurinpitotoimet vankilasääntöjen rikkomisen vuoksi. Muita perusteita ovat (tuomioistuimen määräämä) meneillään olevien esitutkintojen suojelu (esim. todistajaan vaikuttamisen riski) sekä (tuomioistuimen määräämä) uhrien suojelu ja oikeudenkäynnin jälkeiselle vankeusajalle asetettu laajempi tavoite. Lähes kaikki jäsenvaltiot halusivat korostaa, että kaikkien viestinnän rajoittamista tai kieltämistä koskevien päätösten on oltava kohdennettuja, perusteltuja ja väliaikaisia, mutta useimmat jäsenvaltiot eivät pystyneet ilmoittamaan määrääkäikää. Tuomioistuimen määräykset voivat olla voimassa esimerkiksi koko tutkintavankeuden ajan, kun taas kurinpitotoimet ovat väistämättä lyhytaikaisempia. Kaiken kaikkiaan ohjaavina periaatteina näyttävät olevan oikeasuhteisuus ja säännöllinen uudelleenarviointi.

Yleiset kehityssuuntaukset

Yhteydenpito ulkomaailmaan on laajasti mahdollista, mutta sen toteutus on epätasaista. Perhevierailut ja puhelut ovat normaaleja käytäntöjä, ja videopuhelut ovat yhä yleisempiä. Internetin ja sähköpostin käyttöä on rajoitettu. Jäsenvaltiot korostavat voimakkaasti lapsiin keskittyviä vierailujärjestelyjä. Yleinen suuntaus kuvastaa tasapainoa turvallisuuden säilyttämisen ja merkityksellisten sosiaalisten suhteiden mahdollistamisen välillä, koska nykyaikaiset teknologiat laajentavat viestintämahdollisuuksia vähitellen.

10. Oikeusapu

(58) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että vapautensa menettäneillä on tosiasiallinen mahdollisuus saada oikeusalan ammattilaisen tarjoamaa oikeusapua.

(59) Jäsenvaltioiden olisi kunnioitettava vapautensa menettäneiden ja heidän oikeudellisten neuvonantajien välisen tapaamisten ja muun heidän välisensä viestinnän luottamuksellisuutta, oikeudellisia asioita koskeva kirjeenvaihto mukaan lukien.

(60) Jäsenvaltioiden olisi sallittava vapautensa menettäneiden tutustua heidän oikeudenkäyntiinsä liittyviin asiakirjoihin tai pitää hallussaan tällaisia asiakirjoja.

Kaikki jäsenvaltiot vahvistivat enemmän tai vähemmän yksityiskohtaisesti, että tutkintavangit voivat saada oikeusapua erityisesti käyttämällä oikeuttaan nimittää puolustusasianajaja. Monet jäsenvaltiot tekivät selväksi, että tutkintavankeus on pakollista puolustusta vaativa tilanne ja että ne, joilla on riittämättömät taloudelliset resurssit, saavat oikeusapua ja julkisen puolustajan (kansallisessa lainsäädännössä säädetyn mukaisesti). Lisäksi jotkin jäsenvaltiot totesivat, että niiden vankiloiden henkilöstö ja sosiaalityöntekijät antavat tutkintavangeille käytännön tietoa ja neuvoja avun hakemisesta (esim. asianajajien tai kansalaisjärjestöjen luettelon) ja voivat auttaa heitä ensimmäisessä yhteydenotossa. Viestintä ja kirjeenvaihto puolustusasianajajan

kanssa on luottamuksellista kaikissa jäsenvaltioissa, eikä puolustusasianajajien vierailuja rajoiteta.

Kaikissa jäsenvaltioissa vapautensa menettäneillä on tuomion jälkeen oikeus hakea oikeusapua hallinnollisten päätösten tai kurinpitopäätösten ja turvatoimien riitauttamiseksi sekä tehdä valituksia huonosta kohtelusta tai huonoista vankeusolosuhteista joko sisäisesti, tuomioistuimessa tai turvautumalla kansainvälisiin mekanismeihin. Useimmat jäsenvaltiot ilmoittivat, että oikeusapua on saatavilla, ja muutama niistä ilmoitti, että vankiloissa on säännöllisesti paikalla oikeusavustajia antamassa neuvoja. Monissa jäsenvaltioissa on oikeusavun saamisen helpottamiseksi käytössä seuraavia toimenpiteitä:

- mahdollisuus keskusteluun asianajajan kanssa etäyhteydellä (VoIP)
- asianajajan ja vapautensa menettäneen väliset puhelut, sähköpostit ja kirjeenvaihto
- vapautensa menettäneen oikeus tutustua asiakirja-aineistoon (asianajajan välityksellä)
- vapautensa menettäneen mahdollisuus käyttää tietokonetta muistiinpanojen tekemiseen
- asianajajaluettelo edustusta vailla oleville vapautensa menettäneille
- asianajajan lupa tuoda oma tietokoneensa vankilaan.

Useimmissa jäsenvaltioissa vapautensa menettäneillä on fyysinen pääsy henkilökohtaisiin ja/tai tapausta koskeviin asiakirjoihin. Jotkin jäsenvaltiot tarjoavat niihin myös digitaalisen pääsyn (esimerkiksi suojatulla katselualustalla tai USB:n kautta) kaikissa tai joissakin tapauksissa.

Yleiset kehityssuuntaukset

Oikeusapu on taattu kaikissa jäsenvaltioissa. Pakollinen puolustus tutkintavankeudessa, oikeusapu ja vahva luottamuksellisuuden suoja ovat vahvoja suojakeinoja. Oikeudellisen viestinnän digitaalinen saatavuus yleistyy jatkuvasti, mutta sen laajuus vaihtelee.

11. Pyynnöt ja valitukset

(61) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikille vapautensa menettäneille tiedotetaan selkeästi heidän säilytystiloissaan voimassa olevista säännöistä.

(62) Jäsenvaltioiden olisi tarjottava vapautensa menettäneille tosiasiallinen pääsy menettelyyn, jossa he voivat virallisesti hakea muutosta vapaudenmenetykseensä liittyviin olosuhteisiin. Jäsenvaltioiden olisi erityisesti varmistettava, että vapautensa menettäneet voivat esittää vapaasti ja luottamuksellisesti kohteluaan koskevia pyyntöjä ja valituksia sekä sisäisten että ulkoisten valitusmekanismien kautta.

(63) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että vapautensa menettäneiden valitukset käsittelee viipymättä ja huolellisesti riippumaton viranomainen tai tuomioistuin, jolla on valtuudet määrätä korjaavia toimenpiteitä, erityisesti toimenpiteitä, joilla lopetetaan kidutusta ja epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua koskevan kiellon rikkominen.

Tehokkaat valitusmekanismit takaavat vastuuvollisuuden, avoimuuden ja vapautensa menettäneiden oikeuksien kunnioittamisen. Kaikki lainkäyttöalueet tarjoavat mekanismeja, joiden avulla vapautensa menettäneet voivat saada tietoja, esittää pyyntöjä ja tehdä valituksia olosuhteistaan, kohtelustaan tai menettelykysymyksistä.

Kaikki jäsenvaltiot vahvistivat, että vapautensa menettäneille ilmoitetaan selvästi laitoksen säännöistä sinne saapumisen yhteydessä. Useimmissa jäsenvaltioissa tämä tapahtuu suullisesti – esimerkiksi vankilan johtajan vastaanottohaastattelussa – ja/tai kirjallisesti esimerkiksi esitteiden, pikaoppaiden tai kuvitettujen julisteiden avulla, jotka jaetaan vapautensa menettäneille ja/tai jotka sijaitsevat selleissä ja yhteistiloissa. Jotkin jäsenvaltiot ilmoittivat käyttävänsä myös tiedotusvideoita. Osa jäsenvaltioista erottui muista myös siinä, että ne pyrkivät asettamaan olennaiset tiedot saataville sähköisessä muodossa. Ne olivat perustaneet erityisiä IT-portaaleja, kuten organisaation intranet-sivustoja (joissa on sääntöjä, oikeuksia ja asiakirjoja koskevia osioita mutta myös tietoja esimerkiksi toiminnasta ja uutisista sekä henkilökohtaiset tilit päivärahojen hallinnointia varten), joihin voi tutustua joko suoraan vapautensa menettäneiden selleistä tai käymällä tiedotuspisteessä. Olipa väline mikä tahansa, kaikki jäsenvaltiot antoivat jonkinlaiset takeet siitä, että säännöt on käännetty eri kielille kääntäjää tai asianmukaista ohjelmistoa käyttäen.

Valitusmekanismit vaihtelevat, mutta yleensä niihin kuuluvat suullisten tai kirjallisten valitusten toimittaminen suoraan henkilöstölle, laatikot nimettäviä valituksia varten, valituslomakkeet ja menettelyt, joihin liittyy erityisiä sisäisiä rooleja, kuten vankila-asiamies, valituksia käsittelevä tuomari tai syyttäjä. Joissakin järjestelmissä viestinnän tukena käytetään valittuja vapautensa menettäneiden edustajia tai ”vankilakavereita”.

Määräajat, joiden kuluessa vapautensa menettäneiden on saatava vastaus valituksiinsa, vaihtelevat eri jäsenvaltioissa. Ne riippuvat valituksen luonteesta ja kiireellisyydestä sekä siitä, miten valitus on jätetty. Useimmat jäsenvaltiot ilmoittivat, että valitukset käsitellään mahdollisimman nopeasti: käsittelyaika vaihtelee kolmesta päivästä kahteen tai kolmeen kuukauteen.

Ulkoisia valitusmenettelyjä ovat yleensä vankilalautakunta, vankilayksikön päällikkö ja korkein valvontaviranomainen (yleensä oikeusministeriö) sekä riippumattomat kansalliset viranomaiset – kuten vankilavalvottu tai oikeusasiamies – ja kansainväliset valvontaelimet, erityisesti eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (CPT). Useimmat jäsenvaltiot mainitsivat myös mahdollisuuden toimivaltaisten kansallisten ja kansainvälisten tuomioistuinten suorittamaan oikeudelliseen uudelleenarviointiin (mukaan lukien sisäisten valitusten johdosta tehdyt hallinnolliset päätökset). Lisäksi vapautensa menettäneet voivat aina ottaa yhteyttä poliisi- ja syyttäväviranomaisiin sekä puolustusasianajajiin kiinnittääkseen huomiota olennaisiin epäkohtiin ja väärinkäytöksiin.

Yleiset kehityssuuntaukset

Valitusmekanismeja on kaikissa jäsenvaltioissa kattavasti käytettävissä, mutta niiden kehittyneisyys vaihtelee. Digitalisaatio parantaa asteittain avoimuutta ja vasteaikoja. Tietoa annetaan myös eri kielillä vankilaan tulon yhteydessä. Ulkoinen valvonta on edelleen tärkeä keino sisäisten valitusmekanismien täydentämiseen.

12. Naisia ja tyttöjä koskevat erityistoimenpiteet

(64) Jäsenvaltioiden olisi otettava huomioon naisten ja tyttöjen erityiset fyysiset, ammatilliset, sosiaaliset ja psykologiset tarpeet sekä hygieniaan ja terveydenhuoltoon liittyvät tarpeet tehdessään päätöksiä, jotka vaikuttavat mihin tahansa heidän vapaudenmenetykseensä liittyviin seikkoihin.

(65) Jäsenvaltioiden olisi sallittava vapautensa menettäneiden synnyttää säilytystilojen ulkopuolella sijaitsevassa sairaalassa. Jos vapautensa menettänyt kuitenkin synnyttää säilytystiloissa, jäsenvaltioiden olisi järjestettävä kaikki tarvittava tuki ja edellytykset äidin ja lapsen välisen siteen ja heidän fyysisen ja henkisen hyvinvointinsa suojelemiseksi, mukaan lukien asianmukainen synnytystä edeltävä ja sen jälkeinen terveydenhuolto.

(66) Jäsenvaltioiden olisi sallittava vapautensa menettäneiden, joilla on imeväisikäisiä lapsia, pitää lapset säilytystiloissa kanssaan edellyttäen, että se on lapsen edun mukaista. Jäsenvaltioiden olisi tarjottava erityiset asuintilat ja toteutettava kaikki kohtuulliset lapsiystävälliset toimenpiteet asianosaisten lasten terveyden ja hyvinvoinnin varmistamiseksi rangaistuksen koko täytäntöönpanon ajan.

Vapautensa menettäneillä naisilla on erityisiä tarpeita, jotka liittyvät terveydenhuoltoon, turvallisuuteen, perhevastuisiin ja haavoittuvuuteen väkivallan suhteen. Jäsenvaltiot ovat hyväksyneet erilaisia toimenpiteitä näihin tarpeisiin vastaamiseksi, mutta niiden toteuttaminen vaihtelee suuresti.

Jäsenvaltiot järjestävät naisille erillisen sijoituksen joko erillisiin laitoksiin tai erillisille osastoille, naisten hygieniatuotteita ja äiti-lapsiyksiköjä, joissa naiset voivat asua lastensa kanssa rangaistusta suorittaessaan tai oikeudenkäyntiä odottaessaan (ks. jäljempänä). Tämän lisäksi useimmat jäsenvaltiot mainitsivat laajan sitoutumisen naisvangeille kohdistettuihin hoito- ja tukitoimenpiteisiin. Siihen voivat sisältyä erikoistunut fyysinen ja psyykinen terveydenhuolto – erityisesti pääsy rutiininomaisiin gynekologisiin tutkimuksiin ja synnytyksestä edeltäviin ja sen jälkeisiin palveluihin sekä mahdollisuus sosiaalisiin, psykososiaalisiin ja psykiatriisiin interventioihin niille, jotka kamppailevat ahdistuksen tai masennuksen kanssa tai ovat kokeneet väkivaltaa tai hyväksikäyttöä –, erikseen naisille suunnattu urheilu- ja vapaa-ajantoiminta, koulutusohjelmat tai työ- ja ammattikoulutusmahdollisuudet, lasten pidemmät tai ylimääräiset vierailut, naispuolisen vankilahenkilökunnan suorittamat ruumiintarkastukset ja/tai valvonta sekä kurinpitotoimenpiteiden, erityisesti yksinäisyysrangaistuksen, tiukemmin säännelty käyttö raskauden aikana ja synnytyksen jälkeen.

Kaikki jäsenvaltiot vahvistivat, että naispuolisilla vangeilla on rutiininomainen oikeus synnyttää vankilan ulkopuolella. Eri jäsenvaltioissa on kuitenkin merkittäviä eroja niiden vapautensa menettäneiden absoluuttisessa määrässä, jotka ovat synnyttäneet kolmen viime vuoden aikana: määrät vaihtelevat alle kymmenestä yli 150 synnytykseen. Tämä puolestaan osoittaa, että suhtautuminen raskaana olevien naisten vankeuteen on varsin erilaista eri puolilla EU:ta.

Ikä, johon saakka lasten annetaan olla äitinsä kanssa vankeudessa, on useimmissa jäsenvaltioissa yhdestä kolmeen vuotta, jos se on lapsen edun mukaista. Kaikissa jäsenvaltioissa ei ole tarkkaa ikärajaa, ja muutamassa jäsenvaltiossa lapset voivat jäädä äitinsä kanssa vankilaan kuuden vuoden ikään asti.

Useimmat jäsenvaltiot vahvistivat, että niillä on äiti-lapsiyksiköitä ja että naiset, joilla on lapsia, majoitetaan kyseisiin yksiköihin.

Yleiset kehityssuuntaukset

Naisten tarpeet on yhä laajemmin otettu huomioon eri vankilajärjestelmissä parantamalla terveydenhuoltoa, hygieniää, turvallisuutta ja perhetukea. Äiti-lapsiyksiköitä on laajasti käytössä, mutta niiden rakenne ja ikärajat vaihtelevat. Sukupuolinäkökohdat huomioon ottavat toimintaperiaatteet ovat edelleen epäyhtenäisiä. Jotkin lainkäyttöalueet tarjoavat kattavat palvelut, toisilla taas tarjonta on suppeampaa.

13. Ulkomaalaisia koskevat erityistoimenpiteet

(67) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että ulkomaalaisilla ja muilla sellaisilla vapautensa menettäneillä, joilla on erityisiä kielellisiä tarpeita, on kohtuullinen mahdollisuus saada ammattimaisia tulkkauspalveluja ja kirjallinen aineisto käännettynä heidän ymmärtämälleen kielelle.

(68) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että ulkomaalaisille ilmoitetaan ilman aiheutonta viivytystä heidän oikeudestaan pyytää yhteydenottoa oman maansa diplomaatti- tai konsuliviranomaisiin ja että heille tarjotaan kohtuulliset edellytykset olla yhteydessä näihin viranomaisiin.

(69) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että vapautensa menettäneille annetaan tietoa oikeusavusta.

(70) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että ulkomaalaisille ilmoitetaan mahdollisuudesta pyytää, että heidän rangaistuksensa tai esitutkintaansa liittyvien valvontatoimien täytäntöönpano siirretään heidän kansalaisuusmaahansa tai vakinaiseen asuinmaahansa, kuten säädetään esimerkiksi puitepäätöksessä 2008/909/YOS sekä puitepäätöksessä 2009/829/YOS.

Ulkomaalaiset muodostavat monilla lainkäyttöalueilla merkittävän osan vapautensa menettäneistä, ja vankilajärjestelmät ovat mukauttaneet menettelyjään niin, että niillä voidaan puuttua näiden vapautensa menettäneiden mahdollisesti kohtaamiin kielellisiin, oikeudellisiin ja sosiaalisiin esteisiin. Kaikki jäsenvaltiot raportoivat erityistoimenpiteistä, joiden tarkoituksena on varmistaa, että ulkomaalaiset ymmärtävät oikeutensa ja käyttävät niitä, ovat yhteydessä konsulaatteihinsa ja saavat tukea yhteiskuntaan sopeutumiseen.

Laitoksen sääntöjen ja muiden samankaltaisten tietojen kääntämisen ja tulkinnan lisäksi monet jäsenvaltiot ilmoittivat erityisistä toimenpiteistä, joilla tuetaan ulkomaalaisia vapautensa menettäneitä. Näitä toimenpiteitä ovat erityisesti pääsy asiaankuuluville kielikursseille, investoiminen toimintaan, ohjelmiin tai asiantuntijahenkilöstöön kotouttamisen ja kulttuurienvälisten taitojen edistämiseksi, kansainvälisten tavallisten puhelujen tai videopuhelujen helpottaminen perhesiteiden suojelemiseksi, majoittaminen yhdessä sellaisten vapautensa menettäneiden kanssa, joilla on sama kansallinen ja/tai kielellinen tausta, sekä

avustaminen maahanmuuttoasioissa. Jäsenvaltioiden käyttämiä tulkkauspalveluja ovat sisäiset tai ulkopuoliset tulkit (fyysisesti läsnä olevat), ääni- ja videotulkkaus, sähköiset käännöstyökalut, monikieliset henkilöstön jäsenet tai samaa kieltä puhuvien vapautensa menettäneiden antama tulkkausapu.

Kaikki jäsenvaltiot vahvistivat, että ulkomaalaisilla on kansainvälisten sopimusten puitteissa ja soveltamisalalla oikeus ilmoittaa omalle diplomaatti- tai konsuliedustustolleen vapaudenmenetyksestään ja että kirjeenvaihto, tavalliset puhelut tai videopuhelut ja vierailut voidaan toteuttaa luottamuksellisesti ja ilman aiheettomia rajoituksia. Vastaavasti kaikki jäsenvaltiot vahvistivat, että ulkomaiden kansalaiset voivat saada oikeusapua samoin edellytyksin kuin niiden omat kansalaiset.

Lähes kaikki jäsenvaltiot raportoivat, että ulkomaalaisille ilmoitetaan ennakoivasti mahdollisuudesta pyytää, että heidän rangaistuksensa tai esitutkintaansa liittyvän valvontatoimen täytäntöönpano siirretään heidän kansalaisuusmaahansa tai vakinaiseen asuinmaahansa, kuten puitepäätöksissä 2008/909/YOS ja 2009/829/YOS säädetään. Joissakin jäsenvaltioissa vankilan henkilökunta antaa nämä tiedot vankilaan saavuttaessa suullisesti ja/tai kirjallisesti kielellä, jota vapautensa menettänyt ymmärtää. Joissakin jäsenvaltioissa nämä tiedot sisältyvät kaikille vapautensa menettäneille vankilaan saapumisen yhteydessä jaettaviin tietolehtisiin. Useat jäsenvaltiot tekivät kuitenkin selväksi, että ainakin joissakin tapauksissa siirron pyytämiseen on saatavilla kansallista oikeusapua.

Yleiset kehityssuuntaukset

Ulkomaalaiset saavat laajaa menettelyjä koskevaa tukea erityisesti käännösten ja tulkkauksen saamiseen sekä yhteydenpitoon konsuliviranomaisten kanssa. Koulutus- ja kotouttamistoimet ovat yleisiä, mutta niiden saatavuus vaihtelee. Avustaminen vapausrangaistusten siirroissa tai valvontatoimissa on vaihtelevampaa.

14. Lapsia ja nuoria aikuisia koskevat erityistoimenpiteet

(71) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikissa lasten vapaudenmenetykseen liittyvissä asioissa otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu ja että heidän erityiset oikeutensa ja tarpeensa otetaan aina huomioon tehtäessä päätöksiä, jotka vaikuttavat heidän vapaudenmenetykseensä liittyviin näkökohtiin.

(72) Vapautensa menettäneiden lasten osalta jäsenvaltioiden olisi suunniteltava asianmukaiset ja monialaisesti laaditut vankeusjärjestelyt, joilla turvataan lasten terveys ja fyysinen, henkinen ja emotionaalinen kehitys ja ylläpidetään niitä, taataan ja säilytetään heidän oikeutensa koulutukseen ja varmistetaan, että lapset voivat harjoittaa tosiasiallisesti ja säännöllisesti oikeuttaan perhe-elämään, sekä taataan ja säilytetään heidän mahdollisuutensa osallistua ohjelmiin, jotka edistävät heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan.

(73) Kaikenlaisten kurinpitotoimenpiteiden käyttö, yksinäisyysrangaistus mukaan lukien, sekä kaikenlainen kahlitseminen tai voimankäyttö edellyttää, että tällaiset toimenpiteet ovat ehdottoman välttämättömiä ja ne toteutetaan oikeasuhteisesti.

(74) Nuorten, alle 21-vuotiaiden rikoksentehtäjäiden tapauksessa jäsenvaltioita kehoitetaan soveltamaan tarvittaessa nuorisovankien vankeusjärjestelyjä.

Vapautensa menettäneet lapset ja nuoret aikuiset tarvitsevat kehitystarpeidensa, suuremman haavoittuvuutensa ja toisaalta myös suuremman kuntoutuspotentiaalinsa vuoksi erityisiä suojatoimia. Jäsenvaltiot tarjoavat monenlaisia suojelutoimenpiteitä, jotka koskevat muun muassa sijoittamista erilleen aikuisista vangeista, koulutusta, kurinpitokäytäntöjä ja psykologista tukea.

Erilleen sijoittamisen lisäksi useimmat jäsenvaltiot ilmoittivat, että alle 18-vuotiaiden lasten ja soveltuvien osin 18–21-vuotiaiden nuorten aikuisten vankeusjärjestelyt perustuvat ei-rankaiseviin koulutustavoitteisiin ja sosiaaliseen ja psykologiseen tukeen, joita tarvitaan kansalaisvastuun ja yhteenkuuluvuuden tunteen edistämiseksi. Oppivelvollisuuden suorittamisen, ammatillisen koulutuksen sekä asianmukaisen urheilu- ja vapaa-ajantoiminnan lisäksi avoimet tai puoliavoimet elinolot voivat tarkoittaa konkreettisesti esimerkiksi koulutetun monialaisen erityishenkilöstön suorittaman valvonnan ja tällaisen henkilöstön käytön lisäämistä, tiheitä ja läheisiä yhteyksiä perheeseen – myös kotikäyntien ja perheterapiaistuntojen aikana – ja osallistumista paikallisyhteisöön sekä henkilökohtaisia, emotionaalisia ja sosiaalisia taitoja koskevaa koulutusta, jolla pyritään esimerkiksi edistämään terveellisiä ruokailu- ja hygieniatottumuksia, hallitsemaan aggressioita ja väkivaltaista käyttäytymistä, ehkäisemään riippuvuuksia ja lisäämään sosiaalista luottamusta.

Useimmat jäsenvaltiot vahvistivat yleisesti, että yksinäisyysrangaistusta voidaan käyttää kurinpitotoimenpiteenä alle 18-vuotiaille tutkintavangeille ja tuomituille vangeille. Ne tekivät kuitenkin selväksi, että tätä toimenpidettä sovelletaan viime kädessä vain vakaviin ja/tai toistuviin rikoksiin vankilasääntöjen mukaisesti. Tällaisia rikoksia ovat muun muassa pako laitoksesta, huumausaineiden tai muiden kiellettyjen esineiden salakuljetus laitokseen, henkilökuntaan tai muihin vapautensa menettäneisiin kohdistetut uhkaukset ja väkivaltaiset hyökkäykset, sairauden teeskentely laitoksesta pois kuljettamista varten ja osallistuminen kollektiiviseen niskoitteluun. Jotkin jäsenvaltiot käyttävät yksinäisyysrangaistusta myös

suojelusyistä epäiltäessä itsensä vahingoittamista tai itsemurhariskiä, terveydellisistä syistä tai kun on tarpeen suojella muita haavoittuvassa asemassa olevia vapautensa menettäneitä. Yksinäisyysrangaistuksessa vietettävän ajan on periaatteessa oltava oikeassa suhteessa sen määräämiseen johtaneeseen syyhyn, mutta sen enimmäiskesto voi vaihdella huomattavasti, kolmesta päivästä 21 päivään. Useimmissa jäsenvaltioissa se on viidestä kymmeneen päivää, kun taas yksi jäsenvaltio rajoittaa toimenpiteen neljään tuntiin päivässä enintään viitenä peräkkäisenä päivänä ja toinen jäsenvaltio soveltaa sitä yleensä vain virkistystoiminta-aikoina, jotta se ei vaikuta koulutoimintaan. Harvat jäsenvaltiot itse asiassa määrittävät, miten usein yksinäisyysrangaistusta koskevia päätöksiä arvioidaan uudelleen, mutta monet totesivat lääketieteellisen ja psykologisen valvonnan merkityksen.

Useat jäsenvaltiot vahvistivat myös, että yksinäisyysrangaistuksen lisäksi tai sen sijaan alle 18-vuotiaille lapsille on tarjolla muita, vähemmän rajoittavia kurinpitotoimenpiteitä. Yleisimpiä ovat varoitukset ja huomautukset, tehostettu valvonta, tiettyjen esineiden takavarikointi tai kieltäminen, taskurahan ja vankilakaupassa tehtävien ostosten rajoittaminen, (yhteisöllisten) vapaa-ajan toimintojen ja kulttuuritapahtumien rajoittaminen, audiovisuaalisten laitteiden (kuten oman television) poistaminen, vierailujen tai puhelujen vähentäminen tai lyhentäminen, työnteko-oikeuden keskeyttäminen ja pakettien vastaanottamisen kieltäminen. Kaikki nämä toimenpiteet ovat väliaikaisia eli kestävät muutamasta päivästä useaan kuukauteen kerrallaan, ja niiden on oltava oikeassa suhteessa tehtyyn kurinpitotorikkomukseen. Näin ollen esimerkiksi epäkunnioittava käyttäytyminen henkilökuntaa kohtaan tai oman sellin siivoamatta jättäminen edellyttää lievempiä toimia kuin huumausaineiden varastaminen tai myyminen. Jotkin jäsenvaltiot korostivat, että on tärkeää käyttää kurinpitotoimenpiteitä vain silloin, kun korjaavat tai pedagogiset toimenpiteet ovat epäonnistuneet.

Yleiset kehityssuuntaukset

Lasten ja nuorten aikuisten suojeleminen on kaikissa jäsenvaltioissa erittäin tärkeää. Sijoittamista erilleen aikuisista vangeista, pakollista koulutusta ja kattavaa psykologista tukea toteutetaan laajasti. Yksinäisyysrangaistuksen rajoittaminen ja perheyhteyksien korostaminen ovat yhdenmukaisia suojatoimia. Nuorten aikuisten (18–21-vuotiaiden) kohtelu vaihtelee enemmän, mutta monissa järjestelmissä heidän erityiset kehitystarpeensa tunnustetaan yhä paremmin.

15. Vammaisia tai vakavasti sairaita henkilöitä koskevat erityistoimenpiteet

(75) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että vammaiset tai vakavasti sairaat henkilöt saavat asianmukaista ja erityistarpeitaan vastaavaa hoitoa, joka vastaa kansallisen julkisen terveydenhuoltojärjestelmän tarjoamaa hoitoa. Jäsenvaltioiden olisi erityisesti varmistettava, että henkilöt, joilla on todettu mielenterveyden häiriötä, saavat ammattimaista erikoishoitoa lääkärin valvonnassa, tarvittaessa erikoistuneessa hoitolaitoksessa tai säilöönottotilojen tähän tarkoitettuun osastolla ja että valmistauduttaessa henkilön vapauttamiseen huolehditaan tarvittaessa terveydenhuollon jatkuvuudesta.

(76) Jäsenvaltioiden olisi kiinnitettävä aineellisten vankeusolosuhteiden ja -järjestelyjen osalta erityistä huomiota vammaisten tai vakavasti sairaiden vapautensa menettäneiden henkilöiden tarpeiden täyttämiseen ja esteettömyyden varmistamiseen. Tähän olisi sisällyttävä asianmukaisten virikkeiden tarjoaminen tällaisille vapautensa menettäneille henkilöille.

Vammaisilla tai vakavasti sairailta henkilöillä on vankeudessa esteitä, ja siksi jäsenvaltiot ovat kehittäneet erilaisia toimenpiteitä heidän tarpeidensa tunnistamiseksi, huomioon ottamiseksi ja tukemiseksi. Jäsenvaltiot antavat yleisiä tietoja fyysistä ja psyykkistä terveyttä koskevien palvelujen tarjoamisesta, ja niillä on päihderiippuvuuden ja -vieroituksen hallintaohjelmia. Näiden toimenpiteiden lisäksi jäsenvaltioiden useimmin mainitsemat toimenpiteet, joilla vankeusolosuhteita mukautetaan vammaisten tai vakavasti sairaiden tutkinta- ja rangaistusvankien tarpeisiin, liittyvät sellien ja osastojen esteettömyyteen sekä fyysisesti vammaisten ja ikääntyneiden vapautensa menettäneiden yhteistiloihin. Tällaisia voivat olla esimerkiksi korotetut sellikäymälät ja suihkutuolit, lisätyt kaiteet ja säädettävät vuoteet, luiskat, hissit ja leveämmät käytävät (myös vierailutiloissa). Jotkin jäsenvaltiot mainitsivat myös tarjoavansa apuvälineitä, kuten kyynärsauvoja ja pyörätuoleja, vaikka sitä oletettavasti pidetäänkin kaikilla lainkäyttöalueilla välttämättömänä terveydenhuoltona. Toiset jäsenvaltiot taas totesivat, että vapautensa menettäneet voivat saada erityistä apua päivittäisiin toimiinsa. Sen sijaan vain muutama jäsenvaltio mainitsi erityistoimet ja hoidot, kuten urheiluohjelmat ja työntekomahdollisuudet. Lisäksi yli kolmannes kaikista jäsenvaltioista ilmoitti, että niillä on erityisiä mielenterveys- ja/tai huumeriippuvuusosastoja.

Yleiset kehityssuuntaukset

Vammaisuuteen liittyvien tarpeiden tunnistaminen lisääntyy kaikissa jäsenvaltioissa, mutta niiden täyttäminen vaihtelee edelleen. Sopeuttamiseen kuuluu rakenteellisia mukautuksia ja joissakin tapauksissa apuvälineiden tai yksilöllisen tuen tarjoamista vapautensa menettäneille avuksi päivittäisistä toiminnoista selviämiseen. Erikoistuneemmat toimet, kuten mukautettu toiminta tai erityiset mielenterveys- ja huumeriippuvuusosastot, ovat harvinaisempia.

16. Erityistoimenpiteet sellaisten henkilöiden suojelemiseksi, joilla on erityistarpeita tai jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa

(77) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että vapaudenmenetys ei entisestään lisää vapautensa menettäneiden syrjäytymistä hänen seksuaalisen suuntautumisensa, rotunsa, etnisen alkuperänsä, uskonnollisen vakaumuksensa tai minkään muun seikan vuoksi.

(78) Jäsenvaltioiden olisi toteutettava kaikki kohtuulliset toimenpiteet estääkseen säilytystilojen henkilöstön tai muiden vapautensa menettäneiden harjoittaman kaikenlaisen väkivallan ja muun kaltoinkohtelun, kuten fyysisen, henkisen tai seksuaalisen väkivallan, joka perustuu vapautensa menettäneiden henkilöiden seksuaaliseen suuntautumiseen, rotuun tai etniseen alkuperään, uskonnolliseen vakaumukseen tai muuhun seikkaan. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että tilanteissa, joihin liittyy tällaisen väkivallan tai kaltoinkohtelun riski, sovelletaan erityisiä suojelutoimenpiteitä.

Vankilajärjestelmissä kohdataan monenlaisia haavoittuvassa asemassa olevia vapautensa menettäneitä, kuten ikääntyneitä, mielenterveysongelmista kärsiviä, itsemurhavaarassa olevia, hlbtiq-vankeja ja päihderiippuvaisia henkilöitä.

Käytännössä kaikki jäsenvaltiot vahvistivat toteuttavansa toimia varmistaakseen niiden vapautensa menettäneiden turvallisuuden, joilla on erityistarpeita ja haavoittuvuuksia. Näitä toimia olivat esimerkiksi yleiset syrjinnän vastaiset toimintaperiaatteet ja henkilöstön koulutus, haavoittuvuusluokitukset ja suojelutoimenpiteet, yksilölliset hoito- ja kuntoutussuunnitelmat, osallistavat toimet ja tietoisuuden lisääminen laajemmin vapautensa menettäneiden keskuudessa sekä sisäisten raportointivelvoitteiden tiukka täytäntöönpano. Kun kysyttiin erityisesti hlbtiq+-vankien suojelusta, muutama jäsenvaltio kertoi erityisiin ongelmiin puuttumisen käytännön suuntaviivoista, jotka koskevat esimerkiksi asianmukaisen terveydenhuollon saatavuutta, kylpemisjärjestelyjä, persoonapronominien käyttöä, yksityisyyttä ja tietosuojaa, ruumiintarkastuksia, väkivaltaa ja kiusaamista. Lähes kaikki jäsenvaltiot määrittelivät ensisijaiseksi painopisteeksi kuitenkin transsukupuolisten vankien sijoittamisen. Tähän liittyvät eri lähestymistavat vaihtelevat rekisteröidyn (juridisen) sukupuolen mukaisesta sijoittamisesta tai tapauskohtaisesta päätöksestä (henkilökohtaiset toiveet, turvallisuusnäkökohdat ja asiantuntija-arviot) erityisosastoihin tai yhden hengen selleihin sijoittamiseen.

Jäsenvaltiot vahvistivat yleisesti, että hormonihoito voidaan aloittaa tai sitä voidaan jatkaa vankilassa.

Yleiset kehityssuuntaukset

Haavoittuvuuden hallinta kuuluu yleensä vankilatoimintaan. Käytännössä kaikki jäsenvaltiot ilmoittivat toimenpiteistä niiden vapautensa menettäneiden suojelemiseksi, joilla on erityistarpeita ja haavoittuvuuksia. Toimenpiteisiin kuuluvat muun muassa syrjinnän vastaiset toimintaperiaatteet, henkilöstön koulutus, haavoittuvuusarvioinnit ja yksilölliset hoito- tai sijoittamissuunnitelmat.

17. Tarkastukset ja valvonta

(79) Jäsenvaltioiden olisi mahdollistettava riippumattoman viranomaisen suorittamat säännölliset tarkastukset sen arvioimiseksi, hoidetaanko säilytystiloja kansallisessa ja kansainvälisessä lainsäädännössä asetettujen vaatimusten mukaisesti. Jäsenvaltioiden olisi erityisesti myönnettävä esteetön pääsy kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämistä käsittelevälle komitealle ja kansallisten valvontaelinten verkostolle.

(80) Jäsenvaltioiden olisi myönnettävä kansallisten parlamenttien jäsenille pääsy vapautensa menettäneiden säilytystiloihin, ja niitä kehoitetaan myöntämään myös Euroopan parlamentin jäsenille pääsy näihin tiloihin.

(81) Jäsenvaltioiden olisi myös harkittava säännöllisten vierailujen järjestämistä säilytystiloihin ja muihin vapautensa menettäneiden säilyttämiseen tarkoitettuihin keskuksiin osana tuomareiden, syyttäjien ja puolustusasianajajien oikeusalan koulutusta.

Tehokkaat tarkastus- ja valvontamekanismit ovat avoimuuden, vastuuvellisuuden ja kaltoinkohtelun ehkäisemisen kannalta keskeisiä.

Monissa jäsenvaltioissa on käytössä kolmiosainen kehys sisäistä ja ulkoista valvontaa sekä kotimaista ja kansainvälistä valvontaa varten. Tähän kehykseen kuuluvat yleensä i) tuomarit, syyttäjät ja/tai kansallisen vankilahallinnon tarkastusviranomainen, ii) oikeusministeriö korkeimpana valvontaviranomaisena, oikeusasiamies ja/tai erityisvirastot ja vankilavalvottut, joiden tehtävänä on tarkastaa vankiloita ja suojella vapautensa menettäneiden oikeuksia, sekä iii) kansallisen parlamentin jäsenet ja CPT.

Yleisesti ottaen mitä enemmän erillään tietty valvontaelin on kansallisesta vankeinhoitolaitoksesta, sitä todennäköisemmin sen havainnot julkistetaan tai voidaan julkistaa. Käytännössä kaikki jäsenvaltiot ilmoittivat, että sivustoille ja asiakirjoihin pääsyä ei ole rajoitettu, etenkin niiltä, jotka toimivat kansallisina valvontaeliminä. Jotkin jäsenvaltiot totesivat, että arkaluonteisia tietoja on käsiteltävä luottamuksellisesti tai että niitä voidaan rajoittaa esimerkiksi kansallisen turvallisuuden, käynnissä olevien tutkimusten tai lääketieteellisten erioikeuksien vuoksi ja että myös pääsyä laitokseen voidaan rajoittaa tilapäisesti, erityisesti jos vierailijoiden turvallisuutta ei voida taata.

Kun jäsenvaltioilta kysyttiin, onko niillä käytössä järjestelmiä, joilla valvotaan muille jäsenvaltioille eurooppalaisen pidätysmääräyksen yhteydessä annettujen takeiden täyttämistä, monet jäsenvaltiot viittasivat vankeusolosuhteiden yleiseen seurantaan ja jotkin niistä ilmoittivat, että tämä kuuluu esimerkiksi tuomioistuinten, syyttäjän tai oikeusministeriön vastuulle. Vain yksi jäsenvaltio ilmoitti, että sen vankiloissa on käytössä kehittynyt reaaliaikainen tarkastusjärjestelmä, jolla valvotaan takeiden täyttämistä ja annetaan automaattisia ilmoituksia silloin, kun niitä ei ole täytetty. Samalla se tarkistaa aktiivisesti, onko uusia saapujia koskevia takeita annettu, ja käyttää erityisiä sellejä vaatimustenvastaisuuksien välttämiseksi.

Yleiset kehityssuuntaukset

Tarkastus- ja valvontakehykset ovat eri lainkäyttöalueilla kattavia, mutta niiden täytäntöönpanossa on eroja. Riippumaton valvonta on laajasti institutionalisoitua, ja ulkoisilla elimillä on aktiivinen rooli olosuhteiden arvioinnissa. Raportointi- ja seurantamekanismien vaikuttavuus vaihtelee.

18. Erityistoimenpiteet radikalisoitumisen torjumiseksi vankiloissa

(82) Jäsenvaltioita kehoitetaan tekemään alkuvaiheessa riskinarviointi asianmukaisten vankeusjärjestelyjen määrittämiseksi sellaisille vapautensa menettäneille, joita epäillään tai jotka on tuomittu terroristisista tai ääriliikkeisiin liittyvistä väkivaltarikoksista.

(83) Tämän riskinarvioinnin perusteella tällaiset vapautensa menettäneet voidaan sijoittaa erilliselle terrorismirikollisille tarkoitetulle osastolle tai muiden vapautensa menettäneiden joukkoon. Silloin kun tällaiset henkilöt sijoitetaan muiden vapautensa menettäneiden joukkoon, jäsenvaltioiden olisi estettävä heitä olemasta suoraan yhteydessä sellaisiin vapautensa menettäneisiin, jotka vapaudenmenetyksensä asettaa erityisen haavoittuvaan asemaan.

(84) Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että säilytystilojen hallinnosta vastaava taho toistaa riskinarvioinnin säännöllisesti (terroristisista tai ääriliikkeisiin liittyvistä väkivaltarikoksista epäiltyjen tai tuomittujen vapaudenmenetyksen alkaessa ja sen aikana sekä ennen heidän vapautumistaan).

(85) Jäsenvaltioita kehoitetaan tarjoamaan koko henkilöstölle yleistä koulutusta tietoisuuden lisäämiseksi radikalisoitumisen varhaisten merkkien tunnistamiseksi sekä nimenomaan erikoistuneelle henkilöstölle tarkoitettua koulutusta samasta aiheesta. Jäsenvaltioiden olisi myös harkittava vankilapappien palkkaamista – vankilapappeja tulisi olla riittävä määrä, ja heidän tulisi olla asianmukaisesti koulutettuja sekä edustaa eri uskontoja.

(86) Jäsenvaltioiden olisi toteutettava toimenpiteitä kuntoutusta, radikalismista luopumista ja siitä loitontumista edistävien ohjelmien tarjoamiseksi vankiloissa vapautensa menettäneiden valmistelemiseksi vapautumiseen sekä sellaisten vapauttamisen jälkeisten ohjelmien tarjoamiseksi, joilla edistetään terroristisista tai ääriliikkeisiin liittyvistä väkivaltarikoksista tuomittujen vapautensa menettäneiden sopeutumista yhteiskuntaan.

Radikalisoitumisen ehkäiseminen ja siitä loitontumisen tukeminen ovat vankilajärjestelmissä keskeisiä painopisteitä. Jäsenvaltiot käyttävät erilaisia strategioita, joissa yhdistyvät riskinarviointi, erityistoimet, henkilöstön koulutus ja virastojen välinen yhteistyö.

Useimmat jäsenvaltiot ilmoittivat, että radikalisoitumisen torjumiseksi vankiloissa on toteutettu ainakin joitakin – ja usein monia – erityistoimenpiteitä. On kuitenkin huomattava, että kaikki jäsenvaltiot eivät ole toteuttaneet samoja toimenpiteitä samalla tavalla. Yksi usein mainittu esimerkki on se, että riskinarviointivälineitä käytetään laajalti radikalisoitumisvaarassa olevien henkilöiden tunnistamiseen tai ääri-ideologioiden esiin tuomiseen.

Joillakin lainkäyttöalueilla on erikoistuneita yksiköitä tai osastoja, jotka on tarkoitettu henkilöille, joiden arvioidaan olevan vaarassa radikalisoitua. Toisissa järjestelmissä vältetään fyysistä eristämistä ääriliikeverkostojen muodostumisen estämiseksi ja sen sijaan integroidaan vapautensa menettäneet yleisiin vankiloihin.

Jäsenvaltioissa on myös tarjolla paljon radikalismista luopumista ja loitontumista koskevia ohjelmia, ja niissä tehdään useiden virastojen välistä yhteistyötä kansallisten turvallisuusviranomaisten, poliisiviranomaisten, rikosseuraamuslaitosten ja yhteisöperustaisten järjestöjen kanssa henkilöiden valvomiseksi ennen vapauttamista ja sen jälkeen.

Henkilöstön koulutus vaihtelee ”peruskoulutuksesta” ja jatkuvasta asteittaisesta ammatillisesta kehittämisestä laajoihin ohjelmiin, joiden tarkoituksena on välittää vankkaa ja ajantasaista tietoa ja osaamista radikalisoitumisen arvioinnista ja ehkäisemisestä sekä interventiostrategioista.

Yleiset kehityssuuntaukset

Radikalisoitumisen ehkäisemistä koskevat strategiat, kuten riskinarviointi, erityistoimet ja monialainen yhteistyö, ovat kaikissa jäsenvaltioissa laajalti käytössä. Jotkin jäsenvaltiot käyttävät erottelua, kun taas toiset asettavat etusijalle integroinnin yleiseen vankilaan. Vaikka henkilöstökoulutuksen tasoissa on eroja, virastojen välinen koordinointi on yleensä hyvin kehittynyttä.

Päätelmät, parhaat käytännöt ja jatkotoimet

Yleiset päätelmät

Tutkintavankeuden vertaileva arviointi ja aineelliset vankeusolosuhteet osoittavat, että jäsenvaltiot ovat ottaneet käyttöön oikeudellisen kehyksen, joka vastaa laajalti eurooppalaisia ja kansainvälisiä vaatimuksia. Kummallakin osa-alueella on kuitenkin jatkuvasti kuilu lainsäädännön ja käytännön välillä.

Tutkintavankeuden osalta useimmissa järjestelmissä noudatetaan periaatetta, jonka mukaan vapaudenriiston ennen oikeudenkäyntiä on oltava poikkeus, joka edellyttää tarpeellisuuden ja oikeasuhteisuuden arviointia. Käytettävissä on laaja valikoima vaihtoehtoja, mutta näitä toimenpiteitä ei käytetä riittävästi. Vaikka ilmoittautumisvelvollisuus, takuut, sähköinen valvonta ja oleskelua koskevat rajoitukset ovat virallisesti tunnustettuja keinoja, tuomioistuimet päätyvät usein vankeusrangaistuksiin. Luottamuksen puute, resurssipula, tekniset rajoitteet ja muut esteet vähentävät vaihtoehtojen tehokkuutta, ja rajatylittäviä välineitä, kuten eurooppalaista valvontamääräystä, käytetään edelleen erityisen vähän. Perusteltua epäilyä koskeva vaatimus on johdonmukainen suojakeino, mutta sen määritelmät ja kynnykset vaihtelevat, mikä johtaa eroihin eri lainkäyttöalueilla.

Tuomioistuinten on tyypillisesti perusteltava tutkintavankeutta koskevat päätökset, mutta perustelujen laatu on epätasaista ja joissakin tapauksissa ne ovat yleisluonteisia tai kaavamaisia. Myös säännölliset uudelleenarvioinnit ovat lainsäädännössä yleisiä. Niiden tehokkuutta ei kuitenkaan aina taata, mikä aiheuttaa riskin, että uudelleenarvioinneista tulee muodollisuuksia. Oikeus tulla kuulluksi ennen tutkintavankeutta tunnustetaan lähes kaikkialla, mutta oikeus tutustua tapausasiakirjoihin ja luottamuksellisuuden suojeluun – erityisesti videoneuvotteluissa – ovat edelleen huolta aiheuttavia osa-alueita. Oikeussuoja- ja muutoksenhakekeinoja on saatavilla, mutta määräajat, sääntöjen selkeys ja käytännön tehokkuus vaihtelevat suuresti. Monissa jäsenvaltioissa on voimassa tutkintavankeuden enimmäiskesto, mutta vankeuden pidentäminen on edelleen toistuva haaste monimutkaisissa tapauksissa. Tutkintavankeudessa vietetyn ajan vähentäminen lopullisesta vankeusrangaistuksesta on lähes yleispätevä suojakeino, mutta korvaussäännöt ovat vapauttavien tuomioiden tapauksissa edelleen epäyhtenäisiä. Vaikka eurooppalaista valvontamääräystä koskeva puitepäättös on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä kaikissa jäsenvaltioissa, sitä sovelletaan käytännössä edelleen vähän. Tämän seurauksena ulkomaiset epäillyt jäävät usein tutkintavankeuteen, vaikka vastaava valvonta voitaisiin järjestää heidän kotijäsenvaltioissaan.

Aineellisista olosuhteista voidaan todeta, että majoitusta koskevat vähimmäisvaatimukset on vahvistettu laajasti erityisesti henkilökohtaisen tilan ja perussaniteettitilojen saatavuuden osalta. Tilanahtaus heikentää kuitenkin edelleen sääntöjen noudattamista, ja monien vapautensa menettäneiden tilanne alittaa kansainväliset vertailuarvot. Sijoittamista koskevissa toimintaperiaatteissa pyritään yleensä erottamaan vapautensa menettäneet oikeudellisen aseman, sukupuolen ja iän mukaan, mutta kapasiteettirajoitukset rajoittavat tiukkaa täytöntöönpanoa. Vaadittu hygienian ja sanitaation taso taataan, mutta yksityisyys, lämpimän veden saatavuus ja tuholaiistorjunta ovat edelleen heikkoja kohtia. Ravitsemus on laajalti turvattu, mutta budjettierot johtavat eri laitosten ruokavalioiden epätasaiseen laatuun.

Sellien ulkopuolinen aika ja päivittäinen ulkoilu ovat taattuina, mutta tosiasialliset käytännöt vaihtelevat huomattavasti. Tarjolla on mahdollisuuksia mielekkääseen toimintaan, kuten työhön, koulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen, mutta niitä toteutetaan epätasaisesti, erityisesti kun on kyse tutkintavangeista. Terveystuhoon tarjonta on laajalti taattua, mutta mielenterveyden tuessa, itsemurhien ehkäisemisessä ja riippuvuushoidossa on edelleen puutteita. Niitä koskevia käytäntöjä on kyllä olemassa, mutta itsemurhat ja itsetuhoisuus ovat edelleen suuria ongelmia. Väkivaltaa ja kaltoinkohtelua pyritään ehkäisemään, myös valvonnalla ja henkilöstöä kouluttamalla, mutta epäjohtamomukainen tiedonkeruu ja raportointi heikentävät valvontaa.

Oikeudet yhteydenpitoon ulkopuolisen maailman kanssa ja oikeusapuun ovat hyvin vakiintuneita. Perhevierailuja, kirjeenvaihtoa ja oikeudelliseen puolustukseen liittyviä oikeuksia kunnioitetaan laajasti, ja videopuhelujen ja lapsiystävällisten vierailujärjestelyjen kaltaiset innovaatiot ovat yhä yleisempiä. Digitaalisen viestinnän mahdollisuudet ovat kuitenkin edelleen rajalliset erityisesti ulkomaalaisille. Valitusmekanismit ovat vakiintuneet ja niitä täydentävät riippumattomat valvontaelimet, mutta reagoitokyky, tarkastusten tiheys ja suosittelun seuranta vaihtelevat suuresti.

Haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä, kuten naisia, lapsia, ulkomaalaisia, vammaisia ja muita, joilla on erityistarpeita, koskevat erityiset suojaotoimet ovat laajasti hyväksytyjä. Niitä ovat sukupuolisensitiivinen terveydentuho, lapsille tarkoitettu koulutus, tulkkauspalvelut ja esteetön infrastruktuuri. Vanhentuneet tilat, tilanahtaus ja epätasainen resursointi kuitenkin rajoittavat niiden johtamomukaista toteuttamista. Joissakin paikoissa on räätälöityjä yksiköitä ja ohjelmia, mutta ne ovat kaukana yleispäteivistä.

Kaiken kaikkiaan nämä havainnot osoittavat, että useimmat jäsenvaltiot ovat luoneet melko vankan oikeudellisen kehyksen sekä tutkintavankeudessa olevien prosessuaalisille oikeuksille että aineellisille vankeusolosuhteille. Edelleen jatkuvat käytännön täytäntöönpanon puutteet heikentävät kuitenkin näitä normeja. Toistuvat haasteet, jotka liittyvät tilanahtauteen, vapauden menettämisen vaihtoehtojen vajakäyttöön, infrastruktuurin heikkouksiin ja haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien epätasaiseen suojeluun, korostavat tarvetta lisätoimiin sen varmistamiseksi, että oikeuksia kunnioitetaan käytännössä kaikilta osin.

Parhaat käytännöt

Vaikka infrastruktuurit, resurssit ja oikeusperinteet vaihtelevat suuresti, monet lainkäyttöalueet ovat kehittäneet **parhaita käytäntöjä**, joilla vahvistetaan tutkintavankeuden menettelyllisiä takeita ja parannetaan vankeusolosuhteita. Nämä käytännöt voivat myös tukea vapautensa menettäneiden sosiaalista kuntoutusta ja toimia esimerkkeinä laajemmasta toteutuksesta.

Tutkintavankeudessa olevien prosessuaalisten oikeuksien osalta voidaan yksilöidä seuraavat parhaat käytännöt:

- Useat jäsenvaltiot ovat hyväksyneet yksityiskohtaisia lakisääteisiä vaatimuksia, jotka velvoittavat tuomarit esittämään täsmälliset, yksilölliset perustelut määrätessään vapaudenmenetyksen tai pidentäessään sen voimassaoloa. Tähän sisältyvät riskitekijöiden analysointi, suhteellisuusarvioinnit ja tarkat selitykset siitä, miksi tutkintavankeuden vaihtoehtojen (kuten valvonnan, ilmoittautumisvelvollisuuksien tai sähköisen valvonnan) ei katsota olevan riittäviä. Tällainen yksilöllisten perustelujen

antamista koskeva velvoite lisää avoimuutta ja vahvistaa suoja-toimia liian pitkää tai mielivaltaista tutkintavankeutta vastaan.

- Parhaisiin käytäntöihin kuuluvat sellaiset lyhyet vankeusajat, joita ei voi uusia vaan jotka edellyttävät toistuvaa tuomioistuimen uudelleenarviointia. Automaattiset käsittelyt estävät pitkäaikaisen vapauden menetyksen ilman valvontaa sekä varmistavat tapauksen edistymisen, riskin ja oikeasuhteisuuden jatkuvan arvioinnin. Joissakin järjestelmissä ylempien tuomioistuinten on annettava lupa vapauden menetyksen pidentämiseen, mikä muodostaa yhden lisävalvonnan tason.
- Kehittyneet digitaaliset järjestelmät, joilla seurataan menettelyjen määräaikoja, vapauden menetyksen määräaikoja ja suunniteltuja uudelleenarviointeja, auttavat ehkäisemään tutkintavankeuden laitonta jatkamista. Tuomareille ja syyttäjille tehtävät automaattiset ilmoitukset tukevat oikea-aikaisia toimia ja vähentävät hallinnollisia virheitä. Nämä järjestelmät ovat erityisen tehokkaita silloin, kun tapausmäärät ovat suuria.
- Jotkin jäsenvaltiot varmistavat, että puolustusasianajajat nimitetään automaattisesti (eikä heitä pyydetä) epäillyn tai syytetyn taloudellisista varoista riippumatta heti, kun tämä menettää vapautensa. Näin varmistetaan, että vapautensa menettäneet saavat nopeasti oikeudellista neuvontaa koko tutkintavankeuden ajan, esimerkiksi niin, että puolustusasianajaja osallistuu tutkintatoimiin varhaisessa vaiheessa ja edustaa vapautensa menettänyttä tehokkaasti tutkintavankeutta koskevissa käsittelyissä.
- Jäsenvaltiot, joilla on keskitetty järjestelmä eurooppalaisten valvontamääräysten antamista ja täytäntöönpanoa varten, käyttävät tätä välinettä useammin. Keskitetyimmän lähestymistavan avulla ne voivat muodostaa verkostoja ja asiantuntemusta tutkintavankeuden vaihtoehtona toteutettavien valvontatoimenpiteiden seurantajärjestelyistä muissa jäsenvaltioissa.

Aineellisten vankeusolosuhteiden osalta voidaan yksilöidä seuraavat parhaat käytännöt:

- Jotkin jäsenvaltiot ovat ottaneet käyttöön tietoteknisiä järjestelmiä, joiden avulla seurataan käyttöastetta ja estetään automaattisesti laitoksia ylittämästä kapasiteettiaan. Näillä työkaluilla tuetaan vapautensa menettäneiden tasapuolista sijoittamista eri laitoksiin ja helpotetaan vähimmäistilavaatimusten noudattamista. Reaaliaikainen seuranta auttaa myös vankeinhoitoviranomaisia suunnittelemaan siirtoja, jotta vältytään tilanahtaudelta.
- Uudemmat vankilat, joiden suunnittelussa on parannettu luonnonvalaistusta, ilmanvaihtoa ja ympäristön valvontaa, ovat infrastruktuurin kehittämisen parhaita käytäntöjä. Tällaisissa laitoksissa on usein energiatehokkaita järjestelmiä ja yhden hengen sellejä, ja ne ovat esteettömiä vapautensa menettäneille vammaisille henkilöille.
- Useat jäsenvaltiot kouluttavat henkilöstöä toteuttamaan dynaamisia turvallisuuteen liittyviä toimintamalleja, joissa korostetaan viestintää, luottamuksen rakentamista, konfliktien ehkäisemistä ja päivittäistä vuorovaikutusta vapautensa menettäneiden kanssa. Tällaiset toimintamallit vähentävät fyysisten rajoitusten ja eristämisen käyttöä sekä parantaa yleistä turvallisuutta. Erityisillä mielenterveyttä, kulttuuriympäristöä viestintää ja traumatietoista hoitoa koskevilla koulutusmoduuleilla vahvistetaan henkilöstön valmiuksia edelleen.
- Jotkin jäsenvaltiot tekevät heti vankeuden alkaessa monialaisia lääketieteellisiä seulontoja, kuten psykologisia arviointeja, riippuvuusarviointeja ja tartuntatautitestejä. Havaitsemalla haavoittuvuudet varhaisessa vaiheessa niihin voidaan puuttua nopeasti ja siten pienentää riskiä niiden pahenemisesta.

- Hyvää käytäntöä edustavat mielenterveysyksiköt, joissa työskentelee psykiatreja, psykologeja ja erikoissairaanhoidajia. Näissä yksiköissä tarjotaan jäsenneltyä terapiaa, kriisi-interventiota, lääkityksen hallintaa ja pitkäaikaishoitoa vapautensa menettäneille, joilla on monitahoisia mielenterveystarpeita. Ne vähentävät kriisissä olevien henkilöiden yksinäisyysrangaistuksen tarvetta ja parantavat hoidon jatkuvuutta.
- Joissakin jäsenvaltioissa käytetään kattavia väkivallan ehkäisemisen kehyksiä, joissa yhdistetään henkilöstön koulutus, tietojen kerääminen, konfliktien sovitteluohjelmat ja riskialttiille henkilöille suunnatut toimet. Tällaiset strategiat auttavat vähentämään sekä vapautensa menettäneiden keskinäistä että henkilöstön ja vapautensa menettäneiden välistä väkivaltaa.
- Parhaisiin käytäntöihin kuuluvat kaikkien voimankäyttötilanteiden keskitetty ja yksityiskohtainen kirjaaminen, pakolliset voimankäytön jälkeiset lääkärintarkastukset ja häiriötilannearviointien riippumaton valvonta.
- Tehokkaat vankeinhoitojärjestelmät varmistavat, että jokaiselle vapautensa menettäneelle laaditaan yksilöllinen suunnitelma, joka kattaa koulutuksen, työn, terveystarpeet, psykologisen tuen ja yhteiskuntaan sopeutumista koskevat tavoitteet. Suunnitelmia arvioidaan uudelleen ja päivitetään säännöllisesti, jolloin otetaan huomioon monialaisten tiimien, myös rikosseuraamuslaitoksen, palaute.
- Kumppanuudet yksityisten yritysten ja työmarkkinajärjestöjen kanssa tarjoavat vapautensa menettäneille mahdollisuuden hankkia ammatillinen pätevyys ja käytännön työkokemusta. Nämä mahdollisuudet parantavat merkittävästi vankeuden jälkeisiä työllisyysnäkyviä.
- Yhtenä parhaana käytäntönä erottuu mahdollisuus käyttää valvotusti digitaalisia oppimisvälineitä, kuten taulutietokoneita, joiden internetyhteys on rajoitettu, sähköisiä kirjastoja ja hyväksyttyjä verkkokursseja. Nämä välineet parantavat vapautensa menettäneiden, erityisesti lasten ja nuorten aikuisten, koulutusmahdollisuuksia.
- Erityiset vierailuhuoneet, vanhemmuusohjelmat ja pienten lasten pidennetyt vierailut vapautensa menettäneiden luona edistävät vakaita perhesuhteita ja hyvinvointia. Tällaiset käytännöt auttavat ylläpitämään positiivisia suhteita ja tukevat yhteiskuntaan sopeutumista.
- Henkilökohtaisten vierailujen yhdistäminen videopuheluihin, digitaalisiin viestintäjärjestelmiin ja valvottuun sähköpostin käyttöön laajentaa viestintävaihtoehtoja ja vähentää eristyneisyyttä erityisesti sellaisten vapautensa menettäneiden kohdalla, jotka tulevat kaukaisilta alueilta tai joilla on liikkumisrajoitteita.
- Haavoittuvien ryhmien erilliset yksiköt tai räätälöidyt tukipalvelut luovat turvallisempia ympäristöjä ja tarjoavat kohdennettuja interventioita. Esimerkkeinä voidaan mainita äiti-lapsiysyksiköt, laajempia koulutuspalveluja tarjoavat nuoriso-osastot ja erityistilat vanhemmille vapautensa menettäneille.
- Parhaita käytäntöjä ovat muun muassa vankiloita valvovien kansallisten elinten rajoittamaton pääsy kaikille alueille, kaikkien vapautensa menettäneiden luo ja kaikkiin rekistereihin sekä säännöllisten ennalta ilmoittamattomien tarkastusten takaaminen.
- Jotkin jäsenvaltiot vaativat, että tarkastushavaintojen perusteella laaditaan muodolliset toimintasuunnitelmat, ja vakiinnuttavat seurantamekanismejaan edistymisen arvioimiseksi. Tämä vahvistaa vastuuvollisuutta ja edistää uudistuspyrkimyksiä.

Tulevat toimet

Tulevia toimia ovat lainsäädännön tasolla edistymisenlujittaminen sekä vaatimusten ja käytännön todellisuuden välisen kuilun kurominen umpeen.

Tutkintavankeuden osalta kansalliset oikeudelliset kehykset ovat yleisesti ottaen suosituksen mukaisia, mutta käytännössä tutkintavankeutta käytetään EU:ssa edelleen liikaa. Periaatetta, jonka mukaan tutkintavankeus on viimeinen keino, olisi sovellettava johdonmukaisemmin. Tutkintavankeutta edeltäviin päätöksiin olisi aina sisällyttävä yksilölliset perustelut, jotta voidaan varmistaa oikeasuhteisuus, ja tutkintavankeuden vaihtoehtoja, kuten eurooppalaista valvontamääräystä (puitepäättös 2009/829/YOS), olisi sovellettava järjestelmällisemmin.

Aineellisten vankeusolosuhteiden osalta tilanahtautta koskeviin tarpeisiin on vastattava infrastruktuuri-investointien lisäksi rakenteellisilla uudistuksilla, jotka koskevat seuraamuskäytäntöjä ja vaihtoehtoisten seuraamusten laajempaa käyttöä. Terveystarjonnan vahvistaminen erityisesti mielenterveyden, itsemurhien ehkäisemisen ja riippuvuushoidon osalta parantaa tuloksia vankeuden aikana ja yhteiskuntaan sopeutumisen mahdollisuuksia vapautumisen jälkeen. Yleissivistävään ja ammatilliseen koulutukseen ja mielekkääseen työhön pääsyn lisääminen on yhtä tärkeää, jotta varmistetaan, että vapauden menettämisen aikana tuetaan kuntoutusta sen sijaan, että rikoksen uusimisiriski kasvaisi.

Haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien suojatoimista on tehtävä johdonmukaisia käytäntöjä sukupuolensensitiivisten järjestelmien, lapsille soveltuvien laitosten, esteettömän infrastruktuurin ja yksilöllisiin tarpeisiin räätälöityjen erityispalvelujen avulla. Valitusten tekemistä, seuranta ja yhteydenpitoa ulkomaailman kanssa helpottavien digitaalisten välineiden käyttöä olisi laajennettava esteettömyyden ja avoimuuden lisäämiseksi.

Vankiloiden **valvontamekanismeja** on vahvistettava antamalla riippumattomille valvontaelimille riittävät resurssit ja valtuuttamalla ne varmistamaan, että niiden suositukset johtavat konkreettisiin parannuksiin.

Tässä kertomuksessa tunnistetaan systeemisiä haasteita ja korostetaan parhaita käytäntöjä ja näin edistetään jatkuvia pyrkimyksiä parantaa tutkintavankeussuosituksen ja kansainvälisten normien noudattamista. Kertomuksen tarkoituksena on tuottaa näyttöä toimintapoliittista keskustelua varten ja vahvistaa keskinäisen luottamuksen perustaa. Sen varmistaminen, että tutkintavankeutta käytetään viimeisenä keinona ja että aineelliset vankeusolosuhteet ovat ihmisarvon mukaisia, ei ole vain yksilön oikeuksia koskeva kysymys vaan myös välttämättömyys, jotta eurooppalainen pidätysmääräys toimisi tehokkaasti ja laajemmin, jolloin oikeudellinen yhteistyö EU:ssa olisi uskottavampaa.

Siksi komissio pyrkii edelleen parantamaan vankeusolosuhteita EU:n jäsenvaltioissa koskevien tietojen vaihtoa. Tätä varten se laatii tiiviissä yhteistyössä Euroopan neuvoston kanssa **maakohtaiset tietosivut**, joilla esitetään vankeustilanne kussakin jäsenvaltiossa.

Keskusteluja käydään myös siitä, miten vankiloiden valvontaviranomaiset EU:ssa voivat **hyödyntää** tätä kertomusta varten laadittua **kyselylomaketta** valvontakäytäntöjen yhdenmukaisuuden lisäämiseen kaikkialla EU:ssa.

Myös suosituksen täytäntöönpanoa koskevat **koulutustoimet** asetetaan etusijalle. Tässä yhteydessä viitataan vuonna 2025 julkaistuu, valvontaelimille laadittuun tutkintavankeussuosituksen täytäntöönpanon valvontaa koskevaan oppaaseen, joka on laadittu

EU:n ja Euroopan neuvoston yhteisessä hankkeessa
(<https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum>).